

SVERIGE 10.—
NORGE 12.—
DANMARK 12.—
INKL. MOMS

1·84 MYNT JANUARI KONTAKT

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

Världens största samling av 8-dalersmynt. Avesta Myntmuseum.

Mynten från Suceava Del 1	sid 4
Westerdahls reverser	sid 10
Stora Karlsö jetong	sid 11
Silverbägare med mynt i Växjö	sid 12
Mynt ur Jacob Reichels samling	sid 14

TILL AUKTION 29

7 — 8 april 1984

finns möjlighet t.o.m. 10 februari
att lämna in bättre

PLÅTMYNT – SEDLAR
MEDALJER – ORDNAR
UTLÄNDSKA MYNT – ANTIKA MYNT

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Box 7662 103 94 STOCKHOLM
Kungsgatan 28—30
Tel. 08.14 02 20, 10 10 10,
Telex 17166

NYA ILLUSTRERADE PRISLISTOR

- I SPECIALOFFERT SVERIGE
innehållande mynt från medeltiden t o m idag samt guld och besittningsmynt.
- II SPECIALOFFERT ANTIKA
MYNT innehållande gekiska och romerska mynt från 400 f.Kr—
400 ef.Kr.

WALLIN & BAKOS AB
Kungsgatan 4 B, Box 26058
S-100 41 STOCKHOLM
Tel. 08/10 00 57-58

Från vår försäljningslista december 1983

Christina. 1/2 riksdaler 1639. Bild 26 mm	1(+)	3700:–
Christina. 1/4 riksdaler 1646. Utan mm.	1+	3000:–
Carl XI. 2 mark 1672.	1+å01	875:–
Carl XII. 4 mark 1716/15.	1+å01	3600:–
Fredrik I. Riksdaler 1740.	01	3900:–
Gustav III. Riksdaler 1782.	01	1650:–
Carl XIV Johan. 1/3 riksdaler 1829.	01/0	3500:–

Polen. Sigismund III. Taler 1628, 1630 och 1631.

Dessa och ytterligare 800 mynt samt 150-tal polletter finner Ni i vår senaste lista som sänds gratis till alla intresserade. Ring eller skriv till

J. PEDERSEN MYNTHANDEL
Skolgatan 24 502 31 Borås
Tel. 033/11 24 96

*Affärsvänner
Numismatiker*

*Vi vill tacka Er för det gångna året
och för det
goda sam-
arbetet
önskar
Ingemar & Jan*

STRÄNGNÄS TRYCKERI AB

Box 13, 152 01 Strängnäs
Tel. 0152-160 20

MYNTKONTAKT

SVENSK
NUMISMATISK
TIDSKRIFT

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-67 55 98
(måndag - fredag kl 10.00 - 13.00)
Myntkontakt:
Postgiro 42 30 50-4
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

MYNTKONTAKT utkommer den
1 i månaderna februari - maj och
september - december
Prenumeration: helår 75:-

REDAKTION
Huvudredaktör
och ansvarig utgivare:
Lars O Lagerqvist
Söderårby gård, Vansö
152 00 STRÄNGNÄS
Telefon 0152-200 79
Kontor 08-783 94 20
Biträdande redaktörer:
Hans Franzén
Madeleine Greijer
Torbjörn Sundquist
Copyright:

Myntkontakt och respektive
författare, vilka ansvarar för
sakinnehållet i sina bidrag

ANNONSER Bokning

Telefon 08-67 55 98

Annonspriser exkl moms:

2 sidor (mittuppslag)	2 200:-
2:a omslagssidan	1 450:-
omslagets 4:e sida	1 800:-
1/1 sida (157×220 mm)	1 200:-
2/3 sida (104×220 mm)	850:-
1/2 sida (157×108 mm)	650:-
1/3 sida (50×220 mm)	450:-
1/4 sida (76×108 mm)	350:-
1/6 sida (50×108 mm)	250:-
1/12 sida (50×52 mm)	150:-

Sista materialdag:

Den 1:a i månaden
före utgivning
Heloriginalt
manus och gärna skiss.
Sändes till
Strängnäs Tryckeri AB
Box 13
152 01 STRÄNGNÄS

Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas

ISSN 0435-8245

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Vårprogrammet 1984

Om ej annat anges, hålls mötena kl 18.30 i Historiska museerna, Storgatan 41, Stockholm.

Februari	2	Anders Frösell berättar om Johan Hadorphs myntbok 1673, Brenners föregångare.
	15	Besök på utställningen "Myter" på Historiska Museet med föredrag "Myter på mynt" av Ulla Westermark och Harald Nilsson, Kungl. Myntkabinettet.
Mars	1	Torgny Lindgren visar sin tillfälliga utställning i Kungl. Myntkabinettet och berättar om riksbankssedlarnas utveckling.
	27	Ola Kyhlberg: Från vikt till mynt. Utvecklingen från järn-ålder till medeltidens början.
April	12	Professor Thomas Noonan, University of Minnesota, håller föredrag (på engelska) på inbjudan av SNF, Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner m fl om sina forskningar rörande den islamska myntimporten under vikingatiden.
	26	Lars O Lagerqvist berättar om svenska belöningsmedaljers historia. Medverkande: Torgny Lindgren.
Maj	7-8	Auktion (Historiska museerna, Storgatan 41, Stockholm). Visning från kl. 17.

Övriga mötesdagar: 5/5 (årsmöte) och 21/5.

Samlarmynt

Alla samlarmynt 1983 och även danska set 1982 finns att hämta på kansliet. Gör det snarast (vard. 10.30 - 13).

Smärre utställningar

Som tidigare meddelats ordnas smärre utställningar varje månad i Kungl. Myntkabinettets medaljsal. Under februari visas ett urval bruks-poletter.

Tillfälliga utställningar

I början av mars öppnas en av Torgny Lindgren anordnad utställning av material ur *Riksbankens sedelsamlingar*. Den efterträds i april av en utställning om *Gösta Carells medaljkonst*, för vilken Ernst Nathorst-Böös är ansvarig. Den kommer att stå över sommaren. Bägge dessa expositioner äger rum i den tidigare lokalen för världens mynthistoria, som efter rånöverfallet i maj 1983 utrymts.

Isländska samlarmynt

Medlemmar som är intresserade av årsset från Island ombedes kontakta kansliet!

Förslag om nytt minnesmynt

Myntdirektören har i skrivelse av den 15 december förra året föreslagit regeringen att låta prägla ett minnesmynt om 100 kronor i silver (liksom det föregående 32 mm och 925/1000) med anledning av den Europeiska säkerhetskonferensen i Stockholm, eller, som den officiellt heter, Konferensen om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder och nedrustning i Europa. Regeringen beslöt den 12 januari att myntet skall utges. Det torde bli färdigt denna sommar.

MYNTEN FRÅN SUCEAVA [1]

Av Hans E. Sköld

Artikeln ingår i en serie, som under den rumänska samlingsrubriken "Pe fagaşul vechilor relații Româno-Suedeze" inlett i *Buletinul Oficial al Patriarhiei Române*, Bukarest, 1982 nr 1–2, s 162 ff.

Utgångspunkt

Hösten 1980 besökte jag första gången den i flera avseenden mycket intressanta staden Suceava i nordöstra Rumänien (se kartan bild 1). Strax efteråt fick jag i min hand Numismatiska Bokförlagets "Sveriges Besittningsmynt"¹ med dess avsnitt (s 202–205) om "Falskmyntningen i Suczawa". Den för mig främmande stavningen av alla rumänska namn plus inadvertenser som "vojvoden av Moldau i Valakiet" (s 31) kom mig att reagera.

Jag fick lust att se litet närmare på vad som låg bakom rubriken: Berättelsen om den moldoviske fursten Dabija Vodäs och den italiensk-polske myntmästaren Titus Livius Boratini's valsverksprägling på 1660-talet av solidit och schillingar från bl a svenska Baltikum.

Då bosatt i Bukarest fick jag genom professor Florian Georgescu, chef för Muzeul Național de Istorie där, och specialisten vid dess myntkabinett dr Constanța Știrbu snabbt tillgång till den rumänska litteraturen i ämnet och en blick på de aktuella mynten. Vid besök i maj 1983 hos dr Știrbu har hon ägnat ansenlig tid åt att kritiskt granska och i detalj med mig gå igenom föreliggande artikel i en rumänsk utformning, som genom sakkunnigt och alltid lika välvilligt bistånd har möjliggjorts av professor Al. I. Ciurea, Bukarest. Denna version kommer att inom kort publiceras i museets tidskrift "Cercetări Numismatice".

I Sverige fick jag kontakt med dåvarande förste antikvarien vid Kungl Myntkabinettet i Stockholm Lars O Lagerqvist och samlingarna där. Genom honom och avdelningsdirektören Staffan Runestam i utrikesdepartementet fick jag läsa vad Platbärzdis² och Wahlstedt³ har skrivit. Fru Maria-Alice Botez, Bukarest, har försett mig med värdefulla muntliga uppgifter. Ett varmt tack riktas till alla.

Numismatiskt är mynten väl dokumenterade av experter i både Sverige och Rumänien. Nya fynd, inte bara från Suceava, är föremål för fortlöpande undersökning. Just nu granskas myntklumpen på bild 2 och 3 av rumänsk expertis⁴.

Man vet alltså vem som har låtit prägla mynten och var det har skett, även om en del detaljer fortfarande är oklara. Men meningarna går isär när det gäller syftet med präglingen. Den frågan skall så småningom diskuteras här.

Perspektiv

Först är det emellertid nödvändigt att som Wahlstedt⁵ söka placera i Moldova, Dabija Vodä och Boratini i ett historiskt och geografiskt sammanhang. Man kan inte – Platbärzdis tycks ha en tendens till det – bara se på svensk-polska och polsk-moldoviska förbindelserna. Visserligen spelar de in. Men man måste söka ett vidare perspektiv på den annars fortfarande ganska oförklarliga utmyntningen och tidpunkten för den.

Förhållandet mellan Sverige och Polen under historisk tid är i sina huvuddrag tämligen välbekant för en svensk publik. Moldova är däremot en mera okänd faktor.

*Förbindelserna mellan Sverige och de tre huvuddelarna av våra dagars Rumänien, dvs Moldova, Valakiet och Transsylvanien, går åtminstone ett tusental år tillbaka i tiden*⁶. Kanske tycks det märkligt. Men man behöver bara erinra sig den svenska penetrationen mot öster och sydöst, från vikingarna och färderna mot Miklagård till motsättningarna mot Ryssland och Polen under 1600-talet, för att se ett sammanhang.

Just 1600-talet innebär en intensifiering av relationerna. Efter att tidigare ha varit mera marginella – man kan t ex notera Johan III:s förbund 1578 med svågern Ștefan Báthory av Polen som också var furste av Transsylvanien⁷ – kom förbindelserna med detta furstedöme, buffertland mellan turkarna och de katolska Habsburgarna, att bilda ett inte oväsentligt element i den svenska utrikespolitiken undet trettioåriga kriget och fram till 1660-talet. Detta även om det första initiativet inte tycks ha tagits av Sverige utan från Transsylvanien genom Gábor Bethlen 1623⁸.

Men också med Moldova var förbindelserna under 1600-talet ganska livliga. Wahlstedt⁹ anför som exempel svenska truppers medverkan till att 1653 fördriva den moldoviske vojvoden Vasile Lupu och insätta Gheorghe Ștefan till regent i hans ställe¹⁰. Karl X Gustav sände 1656

en svensk beskickning till Iași, som omkr 1600 hade blivit Moldovas huvudstad. Gheorghe Ștefan fördrevs i sin tur av turkarna 1658¹¹ och fick av Karl XI:s förmyndarregering som tillflyktsort anvisat slottet i Szczecin i dåvarande svenska Pommern, där han dog 1668.

Överhuvudtaget stod svenskarna aldrig främmande för att söka bundsförvanter där sådana fanns att få. Turkar, tatarer och kosacker förekom hela tiden i den ständigt växlande bilden av de svenska engagemangen i Polen och Ryssland.

Politiskt spelade Moldova i det sammanhanget inte samma roll som de transsylvanska territorier. Ekonomiskt fanns emellertid samband genom ett synbarligen rätt välutvecklat, om än indirekt handelsutbyte med svenska Livland¹². Gångbart mynt – inhemskt moldoviskt betalningsmedel saknades vid denna tid – var därvid bl a svenska besittningsmynt från Riga vid sidan om litauiska och brandenburgska schillingar. Mynten från Riga tycks ha haft särskilt stor attraktion. Så var förhållandet tidvis också i Polen¹³.

Liksom härskarna i Transsylvanien sökte de lokala furstarna i Moldova så långt det var möjligt hävda sin självständighet gentemot turkar, polacker, ungrare, österrikare o a grannfolk. Nominellt låg avgörandet vanligen hos Höga Porten, vars suveränitet man till nöds och tributmässigt erkände. Men motsättningar mellan Porten och grannfolken eller dessa sinsemellan utnyttjades skickligt för personliga, ibland även mera vittomfattande nationella syften.

En kort översikt kan vara på sin plats. Detta också för att klarlägga några i den aktuella litteraturen tyvärr förekommande mindre exakta begrepp. "Moldau i Valakiet" har redan nämnts. "Borgen" eller "slottet" i Suceava utan närmare precisering är ett annat. Nordvästra Moldova (se kartan bild 1), en kulturbygd redan i paleolitisk tid, ingick i vad som före den moldoviska feodalstatens tillkomst kallades Țara Șepeni och senare Bukovina. Dess norra del hade som huvudort Cernaui på numera ryskt territorium. I söder var Suceava ett centrum.

Omkring 1352 uppges¹⁴ Moldova ha organiserats som en enhet under Dragoș och hans son Sas (1352–1358) som vassaller till ungerske kungen. Men det är först med vojvoden Bogdan I (1359/60–1365) från det intilliggande Maramureș, rebell mot ungerska kronan, som furstedömet Moldova mera tydligt framträder.

Under Petru I Mușat (omkr 1375–1391) nämns Suceava 1388 första gången som huvudstad¹⁵. Han har fö, jämte fursten i Valakiet Vladislav I (Vlaicu Vodă), gått till historien som den förste härskare som lät slå mynt i Rumänien¹⁶.

Man har i Suceava haft två befästa borgar. Den äldre, Cetatea Scheia¹⁷

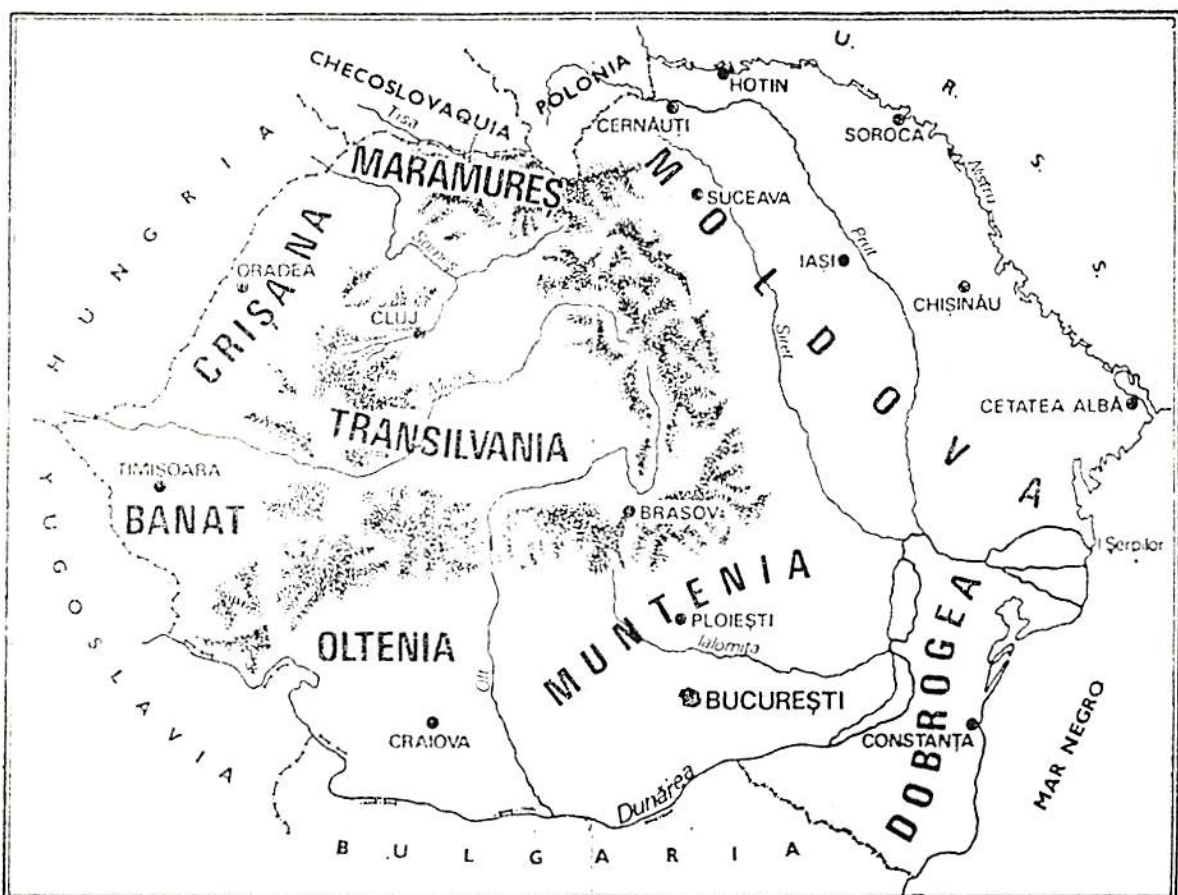

Bild 1. Suceavas läge i nordöstra Rumänien. Efter C. C. Giurescu : *La formación del Estado Nacional Unitario Rumano* (Madrid 1978).

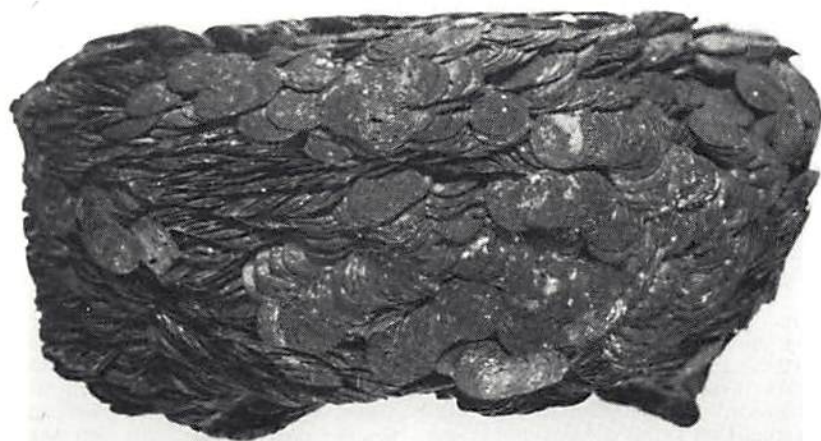

Bild 2. Myntklumpen från Iași.

hade möjligen traditioner från de tyska ordensriddarnas tid i landet i början på 1200-talet. Den förstördes under Alexander I den Godes (1400–1432) försvar mot turkarna, som 1420 första gången anföll staden men då slogs tillbaka.

Den yngre, Cetatea de Scaun¹⁸, som grundades av Petru Mușat, utbyggdes och förstärktes under Moldovas glansperiod av Ștefan den Store (1457–1504)¹⁹. Den kom att under tre sekel spela en stor roll i de rumänska frihetssträvandena. Befästningsanläggningarna, som aldrig kunde intas militärt, raserades och eldhärjades 1675 på order av turkarna, som då hade stabiliserat sin överhöghet över Moldova efter ett krig mot Polen.

Det är Cetatea de Scaun (bild 4) som avses med "slottet i Suczawa .... i Moldau" i Sveriges Besittningsmynt, s 202, och i samband med den aktuella myntpräglingen överhuvudtaget²⁰.

Den polska expansionen mot sydöst gjorde sig starkt gällande under den litauisk-polske Władysław II Jagello (1386–1434). Interna friktioner, inte minst till följd av den litauiske hertigen och nationalhjälten Wytautas' (1392–1430), kusin till Jagello, personliga aspirationer, fördröjde visserligen den ex-

pansiva utvecklingen. Men omkring år 1400 kunde den polsk-litauiska stormakten, som dittills hade varit utestängd från havet, nå detta i både norr och söder.

Efter segern vid Grunwald 1410 mot Tyska Orden trängde man fram till Östersjökusten. Söderut, i skärningspunkten mellan polska och rumänska intressen i Moldova, råkade de polska inkräktarna i konflikt med den tidigare nämnde Petru Muşat. Visserligen lyckades denne till en början hålla polackerna stången. Men inför ett befarat ungerskt anfall såg han sig i valet mellan två onda ting tvungen att 1387 erkänna Wladisław II:s överhöghet. Med traditionell rumänsk politisk smidighet upprätthöll han likväl de bästa förbindelser med överherren över Det Rumänska Landet (Domn al Țării Româneşti) Mircea den Gamle (1386–1418)²¹.

Wladisław's son och efterträdare Wladisław III valdes 1440 till kung också av Ungern. Den katolska polska centralmakten med säte i Kraków kom därmed att få ett avgörande inflytande på utvecklingen i Östeuropa. Dess politik syftade till att inte bara stävja den tidigare germanska dominansen genom Tyska Orden i norr och nordöst, utan även hejda den ortodoxa och islamska penetrationen från sydöst.

Wladisław III:s nederlag mot turkarna vid Varna i nuvarande Bulgarien 1444, där han själv stupade, avbröt tv den polska expansionen söderut. Polen behöll likväl ett visst inflytande över Moldova. Men brodern och efterträdaren Kasimir IV (1445–1492) var i sin militära politik mera orienterad mot norr och dessutom internt koncentrerad på att stärka sin kungamakt²². Han bekymrade sig mindre om läget vid den polska sydgränsen.

Virrvaret av furstbyten i Moldova under perioden efter Alexander den Gode²³ antyder – förutom brist på en formell och accepterad successionsordning – att den polska kontrollen inte längre var helt effektiv. Polackerna misslyckades under Kasimirs son Johan I Albrekt med en ny framstöt. Genom en motoffensiv sökte turkarna tränga norrut. I det läget fick Ştefan III den Store (1457–1504) möjlighet att genom sin militära begåvning under en kortare tid hävda en helt självständig moldovisk furstetakt. Detta trots att landet 1455 hade måst börja betala tribut till Höga Porten.

Ştefan vände sig inte bara mot polackerna (polskt nederlag under återtag genom Bukovina 1497) utan först också mot de alltid aggressiva ungrarna (seger 1467) och framför allt mot turkarna (Vaslui 1475).

Men redan hans efterträdare Bogdan III den Enögd måste, i en situation liknande den som etthundratjugofem år tidigare hade tvingat Petru Muşat att erkänna polsk överhöghet, år 1511 finna

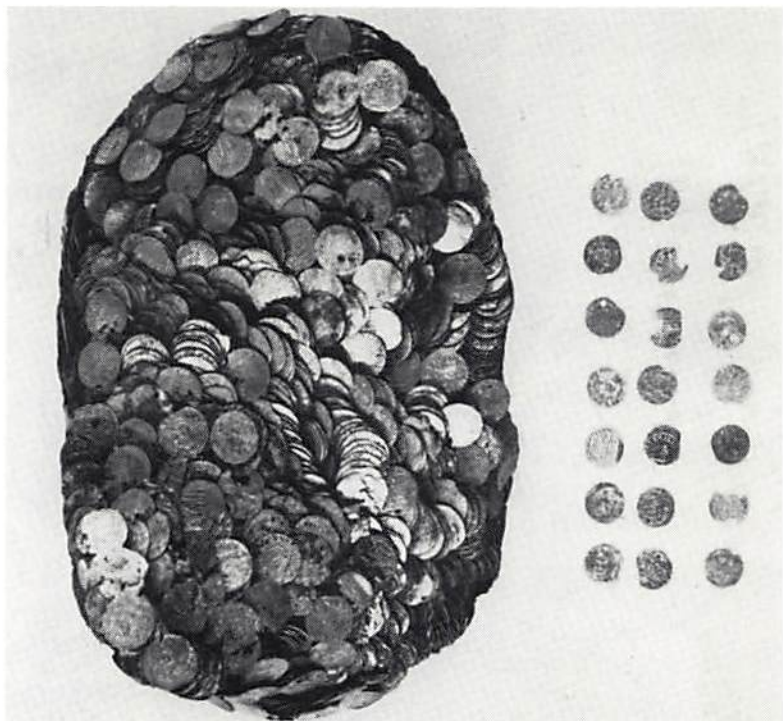

Bild 3. Samma skatt som på bild 2 med lösgjorda mynt.

sig i en nu fördubblad tribut till turkarna. Alternativet hade varit att ånyo underkasta sig Polen, som med Sigismund I (1506–1548) än en gång tryckte på mot sydöst.

Moldovas historia bär därefter åter en prägel av förvirring med ökat *turkiskt inflytande*.

Polen förlorade efter slaget vid Mohács 1526 möjligheterna att påverka utvecklingen i Ungern, som de facto delades mellan Ferdinand I av Habsburg och den transsylvanske vojvoden Ioan Zápolya, vasall till Süleyman I av Turkiet. Med stöd av Zápolya trängde Süleyman fram mot Wien, men besegrades där 1529. Ferdinand kunde behålla några fästningar på den ungerska sidan av gränsen. Men Zápolya kontrollerade som kung av Ungern 1526–1540 östra delarna av detta land samt Transsylvanien, och erkändes som sådan av Ferdinand. År 1541 annekterade turkarna formellt Ungern, och paschan i Ofen-Buda blev dess faktiske härskare.

Tre krafter gjorde sig nu gällande i området. Ungrarna sökte under transsylvansk ledning återförening sitt land. Turkarna fortsatte med stöd av sina vasaller i de tre rumänska länderna och Ungern konfrontationen med Habsburgarna. Den katolska motreformationen representerad av Habsburgarna men också av den transsylvanske vojvoden (1571–1575) Ştefan Báthory som kung av Polen (1576–1586) sökte återvinna förlorad mark.

I Transsylvanien och övriga rumänska länder ledde detta till inre oroligheter,

vilka gjorde det möjligt för den valakiske vojvoden Mikael den Djärve att under några månader 1599–1600 förverkliga drömmen om en förening av de tre furstedömena.

För Moldova följde efter Mikael den Djärve en ny period av förvirring och täta furstbyten. Turkarna, som av politiska skäl gynnade protestanterna – så fick t ex kalvinismen bli officiell religion i Transsylvanien – invaderade 1620–1621 via de rumänska länderna södra Polen för att eliminera det bistånd som Sigismund III Vasa lämnade Habsburg. Med stor svårighet slogs anfallet tillbaka.

Bland de annars föga betydande moldoviska furstarna från följande tid märks den redan nämnde Vasile Lupu (1634–1653). Mest känd är han som en av de tidigaste förespråkarna för det rumänska språkets begagnande även i skrift.

Vid Mikael den Djärves död 1601 lade hans bundsförvant kejsar Rudolf II av Habsburg under sig *Transsylvanien*, men tvangs 1606 erkänna dess politiska och religiösa autonomi under Ştefan Bocskay. Furstarna Gábor Bethlen (1613–1629), Georg I Rákóczi (1630–1648) och Georg II Rákóczi (1648–1660) förde väsentligen en mot Habsburg fientlig politik, men ville samtidigt hävda sig mot Höga Porten. Man sökte därvid, som tidigare antytts, stöd även hos svenskarna. En detaljerad skildring av turerna i detta komplicerade spel finns i Wiblings båda återopade arbeten.

Bild 4. Ruinen av fursteborgen i Suceava och dess vapen. Foto Arta Grafica.

Georg II Rákóczi lyckades 1657–1660 i förbund med härskarna i Moldova och Valakiet²⁴ engagera båda dessa länder för sina krigståg mot polacker och turkar. Men motgångarna i Polen och hans död i slaget mot turkarna vid Gyala 1660–05–22 gjorde ett brått slut på Transsylvaniens relativa självständighet.

Från 1661 härldade det turkiska greppet om Moldova. När Porten 1672 åter förklarade krig mot Polen, ansågs Moldova av polackerna som "en del av det mot Polen fiendliga Turkiet"²⁵.

Under detta krig, där sedermera polska kungen Jan Sobieski trots militära framgångar (Hotin 1673) måste sluta en oförmånlig fred, besatte polackerna 1675 Suceava. Staden återerövrades dock nästan omedelbart av turkarnas valakiska bundsförvanter. Dess i föreva-

rande sammanhang aktuella borg, Cetatea de Scaun, förstördes som tidigare nämnts på turkarnas order efter att redan 1672 ha skadats av en jordbävning²⁶. Frånsett upprepade ryska och österrikiska ockupationer förblev Moldova där efter under turkisk överhöghet till 1800-talets mitt.

Den moldoviska myntpräglingen

Naturligt nog har mynt präglats i Moldova bara i tider av relativt större självständighet, eller då andra speciella omständigheter har förelagat. Petru Mușat och hans utmyntning i slutet av 1300-talet har redan nämnts. Ett exempel på speciella omständigheter är präglingen under Iliș (1432–1442) och dennes "fusor monetarum nostrum" myntmästaren Laurentiu. Moldova stod då i intim politisk och ekonomisk kontakt med Polen, och den litauiskfödda Marinca, hustrun till Iliș, var svägerska till Waldisław II Jagello²⁷.

Den moldoviska myntpräglingen som börjat under Petru Mușat fortsatte under nära tvåhundra år. Men efter Ioan Vodă den Grymme (1572–1574) och det tillstånd av osäkerhet

som följde också inom de övriga rumänska länderna kom ett uppehåll²⁸. Under Ștefan Báthory och Sigismund III, d v s från 1576 till i varje fall 1595, slogs istället – såväl i Polen som i Moldova – polska mynt med respektive furstes bild och det moldoviska statsvapnet, oxhuvudet²⁹.

Sistnämnda år allierade sig den moldoviske vojvoden Ștefan Răzvan i april–augusti med Mikael den Djärve³⁰ i dennes rumänska enhetssträvanden mot turkarna. Han slog mynt enligt polsk modell – men också enligt transsylvansk förebild³¹ – s k troiaci, med den polske myntmästaren Ian Dulskis märke³². De har sannolikt präglats utanför Moldova, förmodligen i Polen.

Vad som har skett under Ieremia Movilă, vojvod i Moldova 1595–1600 efter Ștefan Răzvan, tycks inte vara fullt klart. Enligt sin (polska) konfirmationsakt 1597 skulle han äga rätt att slå mynt som de polska, vilka kunde cirkulera även i Polen och andra länder under den polska kronan³³. Rör det sig här om de polska mynten med moldoviskt vapen^{34?}

I vilket fall som helst har Polens alltmer försämrade ekonomi under Sigismund III medfört, att invånarna i Moldova mer och mer föredrog annan utländsk valuta³⁵. I början av 1600-talet cirkulerade i landet främst turkiska, ungerska och polska mynt³⁶. Något eget mynt torde inte ha präglats förrän myntverket i Suceava, troligen förvåren 1662, återupptog sin verksamhet under Dabija Vodă³⁷ (1661–1665).

Myntförsämringen i Polen

Det är värt särskilt notera, att en omfattande tillverkning av falska mynt avsedda för Polen och Litauen förekommer i dess grannländer redan från förra hälften av 1600-talet. Mojsil³⁸ anför som exempel Schlesien 1621. Men speciellt Sverige ansågs ha skadat Polen mera genom undermåligt mynt är genom sina blodiga krig.

Tabrea³⁹ konstaterar, att Sverige efter sin okkupation av Riga 1621 och Elbing 1626 i de lokala myntverken där fram till 1636 slagit stora mängder falska schillingar, som hade spritts över hela Polen och nått ända till Ungern, Ragusa och Moldova.

Mikołajczyk^{39A} talar dels om "the forged shillings (called *klepacze*) struck in Poland and abroad (for example by the Riga town councilor Hans Dreiling somewhere in Swedish Livonia...)" – dock avseende tiden 1667–1669, dels om "the base Livonian shillings struck in the Swedish mint at Riga between 1645 and 1665 and destined for local and Polish-Lithuanian circulation".

För att hindra införsel och spridning av falska mynt, som hotade att ruinera den polska ekonomin, beslöt Sigismund III 1627 att inte längre låta prägla skiljemynt. Detta iaktogs av efterträdaren Władysław IV (1632–1648) som inskränkte sig till präglning av guld- och större silvermynt, samtidigt som han fortsatte kampen mot införseln av de utländska mynten.

Även Johan Kasimir (1648–1668) lät i början av sin regeringstid bara slå mynt av högre valör. Som skiljemynt cirkulerade dels Sigismund III:s polska, dels de svenskproducerade mynten, som godtogs av befolkningen trots att de inte var från den aktuella tiden.

Men 1627 års förbud hade inte önskad effekt, utan förvärrade tvär-

tom det monetära och ekonomiska läget i landet. Polska senaten tog därför 1650 ett beslut att åter prägla skiljemynt, nu i fullgott silver (utmyntning skedde dock till en del också i koppar^{39B}). Man hoppades därigenom kunna bringa de mindervärdiga utländska mynten ur cirkulation.

Inte heller denna åtgärd hade avsedd verkan. Silverhalten gjorde att de nya mynten snabbt försvann ur Polen och fortfarande ersattes av de sämre utländska. År 1654 beslöt man därför sänka halten ädelmetall.

Beslutet hann gälla bara ett år. Krig började 1655 mellan Sverige och Polen och varade till 1660. Myntförsämringen blev allt värre och slutade i fullt kaos. Detta inte minst på grund av den svenska utmyntningen i Elbing 1656–1660, vars schillingar – dock med svenske kungens bild – i stora mängder fördes in i Polen med samma ekonomiska följder som under Sigismund III: tid.

Samtidigt med det svenska kriget besatte ryssarna Litauen med Vilna, vilket ytterligare förvärrade den polska situationen också monetärt. Brandenburgs tvångsläge visavi svenskarna spelade likaså in och kom att beröra den polska valutan.

Boratini

I syfte att förbättra den polska statens finanser, utarrenderades för en summa av 35.000 *Złoty* de polsk-litauiska myntverken i Kraków och Ujazdów på ett år, från 1658–05–01 till 1659–04–30, till ett italienskt konsortium med Paul de Bono och Titus Livius Boratini som partners. De Bono avled 1659.

Kvar stod Boratini ensam. Han var född 1620 i Agordo i Norditaliens bergstrakter⁴⁰. I sin ungdom hade han bl a gjort en resa till Egypten. År 1641, tjuogoett år gammal, kom han till Polen, var där först arkitekt och sysslade mycket med matematik och fysik. Med 1648 kom han till Władysław IV:s hov, där han konstruerade en hydrostatisk våg och sökte bygga en flygmaskin som gjorde honom vida berömd. Med kungens tillstånd begav hans sig 1650 till Paris, där han lärde sig koppargravyr⁴¹.

Tillbaka i Polen 1651 knöts han som arkitekt till hovet under Johan Kasimirs regeringstid och anför-

troddes olika byggnadsuppdrag, bl a avseende kungliga slottet i Warszawa. Av kungafamiljen skickades han 1655 till Florens, där han konstruerade ett automatiskt ur. Samtidigt vann han rykte bland de lokala ledarna för sina kunskaper i astronomi.

Boratini återvände till Polen 1657 och kom att ta del i kriget mot Sverige. På egen bekostnad uppsatte han ett artilleriregemente. Polska senaten tillerkände honom i gengäld adelsmans värdighet. År 1658 arrenderade han, som nyss har sagts, med sin kompanjon de Bono de polsk-litauiska myntverken och blev samtidigt polsk medborgare.

Påföljande år framlade Boratini, enligt Tabrea⁴² i syfte att öka vinsten av arrendet, förslag om att prägla kopparschillingar i större skala. Kopparmynt uppges då (jämför dock not 39B) inte ha slagits i Polen på 300 år, sedan Kasimir den Store (1333–1370). Förslaget antogs av en särskild myntkommission, och utmyntningen pågick under tiden 1659–07–02 till 1661–09–30.

Kopparmynten kompletterades med ett nytt förbud att införa utländskt mynt, och en sträng kontroll upprättades vid gränserna för att förhindra utförsel av guld och silver.

All präglning av kopparschillingar i Polen förbjöds 1664–10–08 liksom även införsel av sådana från Moldova.

Kopparmynten väckte våldsamt motstånd bland den polska befolkningen. Mot slutet av 1661 – jfr datum 1661–09–30 nyss ovan – försvinner Boratini temporärt från Polen, kanske just på grund härav⁴³, och i vart fall efter de för honom mycket pinsamma anklagelserna vid 1661 års sejm. Fullt valutakaos rådde då i Polen.

Redan 1663 var han emellertid åter för gott i landet för nya uppgifter inom samma arbetsområde efter garantier mot ett återupptagande av de tidigare anklagelserna, men denna gång under mera strikt polsk uppsikt. Han avled i slutet av 1682 eller början av 1683⁴⁴.

Dabija Vodă

Fr o m 1662 till mitten av 1663 tycks Boratini, kanske med korta avbrott⁴⁵, ha vistats hos Eustratie (Is-trati) Dabija Vodă, "Domn al Moldovei" 1661–1665, som blev regent i mitten eller slutet av december

1661⁴⁶, inte i september som ofta uppges⁴⁷.

Inget i de sparsamma uppgifterna om Dabijas bakgrund och levnad låter antyda, att han på något sätt skulle skilja sig från sina företrädare. Vojvoderna av Moldova på 1600-talet hade alla en minsta gemensam nämnare: Att vara acceptabla i första hand för sina intriganta gelikar bland de inhemska bojarerna, i andra hand för de starkt korrumperade turkiska överherrarna.

Dabija tycks ha varit en ganska typisk produkt av sin samtid och omgivning.

När han mot slutet av 1661 valdes till vojvod, bör han ha varit omkring 58 år gammal, och alltså en för sin tid relativt ålderstigen person. Han var storgodsägare med intresset knutet främst till de egna domänerna och sätesgården Soveja i Putnaområdet.

Åberopande 1900-talskällor, som dock går tillbaka till de gamla rumänska krönikörerna Nicolae Costin, Nicolae Muste och Ion Neculce⁴⁸ avfärdar Platbärzdis⁴⁹ Dabija som en simpel bondgubbe, därtill alkoholiserad. Ett bevis skulle vara, att Dabija med större välbehag njöt sitt dagliga vin ur lerkrus än ur kristallglas eller guldbägare.

Men de citerade orden torde egentligen bara ha avsett att poängtera Dabijas enkla vanor trots hans upphöjelse. Han förblev även som vojvod samma okomplicerade lantjunkare ända till sin död "av ålderdom" 1665–09–21.

Det har också påpekats för mig, att bouqueten hos vissa rumänska viner traditionellt anses komma bättre till sin rätt i dryckeskärl av keramik än i glas- eller metallbägare.

Trots den allmänna bilden av närmast slö lantlig bonhomie deltog Dabija inte utan effektivitet i två turkiska fälttåg mot Österrike 1663–1664⁵⁰. Under det första erövrade han Nyvár och återkom med ett rikt krigsbyte. I det andra besejades den förenade turkiska, valakiska och moldoviska hären vid S:t Benedikten.

Som både sina företrädare och sina efterträdare tillhörde Dabija en gammal bojarläkt, och kan förmodas ha haft åtminstone för tiden och omgivningen normal hyfs oavsett dryckespreferanser. Ştirbu⁵¹ antyder

t o m "un air évident de noblesse".

Däremot är det ytterst osannolikt att hans politiska medvetenhet och ambitioner sträckte sig utöver de egna relationerna med de närmaste grannländerna.

Det är denne, i all sin mänsklighet knappast remarkable regent, som efter en lång period utan egen moldovisk myntprägling återupprättar det undet mellantiden troligen nedlagda⁵² myntverket i Suceava. Först låter han prägla mynt med sin egen bild. Sedan övergår han till att låta tillverka mynt med låg halt från andra länder, däribland undermåliga solidi från Riga.

Vad är anledningen till det?

NOTER

1. Bjarne Ahlström – Yngve Almer – Kenneth Jonsson: Sveriges Besittningsmynt. Andra upplagan, Stockholm 1980. Citerad som "Sveriges Besittningsmynt".
2. Aleksandrs Platbärzdis: Die königlich schwedische Münze in Livland, Stockholm 1968. Citerad som "Platbärzdis".
3. Axel Wahlstedt: Om svensk-baltiska solidi, präglade i Suczava. Numismatiska meddelanden 23, Stockholm 1923. Citerad som "Wahlstedt".
4. Fotona, som här publiceras för första gången, har ställts till förfogande av Dr Ştirbu. Fyndet härrör från Iaşi.
5. s 96
6. Jfr Hans E Sköld: Valahii pe pietre runice în secolul XI. Suedezi și creştinismul răsăritean. Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, Bukarest 1982, s 162
7. Carl Wibling: Sveriges förhållande till Siebenbürgen 1623–1648, Lund 1890, s 3 not 2. Citerad som "Wibling I".
Per Olof Ekström: Ceauşescu och Rumänien, Göteborg 1977, s 573. Citerad som "Ekström".
8. Wibling I, s 7.
9. s 101 not 1.
10. Ilie Ţabrea: Originea și activitatea monetăriei lui Dabija Vodă din Suceava. Cronica Numismatică și Arheologică 13, Bukarest 1938, s 82 not 65. Citerad som "Ţabrea".
11. Ekström, s 571.
12. Platbärzdis, s 287. jfr R. Ceplite: Laikā no 1621. līdz 1701. gadam Rīgā kaltā siknauda un tās aprozi-ba (Tysk sammanfattning: Von 1621 bis 1701 in Riga geprägtes Kleingeld und dessen Umlauf). Numismatika, Riga, 1968, s. Citerad som "Ceplite".

Kungl Myntkabinettet

Statens museum för mynt-, medalj- och penninghistoria

Narvavägen 13–17, 2 tr
Stockholm
(Buss nr 42, 44 och 69
till Historiska museerna,
tunnelbana till Karlaplan)

Basutställningar: Svenska mynt från alla tider; svenska besittningar; medaljkonstens historia och svensk historia i medaljform. Smärre tillfälliga utställningar ordnas kontinuerligt.

Museet:

Tisdag – söndag 11–16
Måndag stängt
Besökstid: tisd 13–16
Postadress: Box 5405,
114 84 Stockholm
Tel: 08-783 94 00

13. Platbärzdis, s 285.
14. Ekström, s 569.
15. Vasile Cucu och Marian Ştefan: România – Ghid atlas al monumentelor istorice, Bukarest 1979, s 428.
16. Mic Dicţionar Enciclopedic. Andra upplagan, Bukarest 1978, s 1576. Citerad som "MDE".
Wahlstedt, s 96.
17. Ordet "scheia" sammanhänger med senlatinets "sclavus", slav, och användes ursprungligen om bulgarer och serber.
18. Ungef = "residensborgen".
19. MDE, s 1738.
20. Jfr Platbärzdis, s 273.
21. MDE, s 1495, 1576 och 1749.
22. Grand Larousse Encyclopédique, band 8, Paris 1963, s 624.
23. Ekström, s 570
24. Constanţa Ştirbu: Effigies conventionnelles et effigies-portrait dans l'art monétaire de la Valachie et de la Moldavie du XIVE au XVIIIe siècle. La numismatique, source de l'histoire de l'art et de l'histoire des idées, Bukarest 1980, s 80. Citerad som "Ştirbu".
25. Wahlstedt, s 96.
26. D:o.
27. Ştirbu, s 78.

28. Constantin Moisil: Bănăria lui Dabija-Vodă. Buletinul Societății Numismatice Române 12, Bukarest 1915, s. 59. Citerad som "Moisil". Știrbu, s. 79. Wahlstedt, s. 96.
29. Moisil, s. 54 ff.
30. Ekström, s. 570.
31. Știrbu, s. 79.
32. Țabrea, s. 73, Moisil, s. 53.
33. D:o.
34. Moisil, s. 57.
35. Moisil, s. 58.
36. Țabrea, s. 73, Moisil, s. 53.
37. Jfr Platbärzdis, s. 276.
38. s. 65.
39. s. 75: "Suedezii au bătut în monetărele de acolo cantități mari de șalăi falși, cari au invadat toată Polonia și au pătruns până în Ungaria, Raguza și Moldova".
- 39 A Andrzej Mikołajczyk: Rewizja rachunków T. L. Boratiniego z 1661 i 1662 r. (Trials of T. L. Boratini in 1661 and 1662 revised). Polish Numismatic News III Warszawa 1979. (Specialnr för internationella numismatiska kongressen i Bern 10–15 september 1979 s. 67.) Citerad som "Mikołajczyk".
- 39 B Se Emeric Hutten-Czapki: Catalogue de la collection des medailles et monnaies polonaises. Vol I, Graz 1957, s. 251. Jfr också Mikołajczyk, s. 60.
40. Țabrea, s. 78. Mikołajczyk, s. 60, uppger 1617, vilket a prima vista förefaller mera sannolikt.
41. Știrbu, s. 80.
42. s. 79 Mikołajczyks övertygande analys styrker helt Țabreas hypotes. Tiden för den första perioden för prägling av kopparschillingar anges hos M. till 1659-11-11–1661-06-02.
43. Țabrea, s. 80. Mikołajczyk, s. 60–61. Octavian Iliescu: "Solidi Valachici vulgo Dumnicze". Studii și cercerări de numismatică, vol. III, Bukarest 1960, s. 315. Citerad som "Iliescu".
44. Platbärzdis, s. 285, Țabrea, s. 81. Mikołajczyk anger 1681.
45. Jfr Platbärzdis, s. 281.
46. C A Stoide: Insemnări despre meșterii și bătăria lui Eustatie Dabija Vodă, Bukarest 1964, s. 146. Citerad som "Stoide".
47. t ex Moisil, s. 62.
48. Jfr Moisil, s. 59.
49. s. 282.
50. Stoide, s. 145.
51. s. 81.
52. Jfr dock Stoide, s. 151 not 48.

forts. nästa nr.

WESTERDAHLS REVERSER FRÅN SANDSLÄTTSS BRUK

I början av juli 1842 upptäcktes en privat fabrikation av "sedlar" i Kalmatrakten. En förslagen individ hade tagit sig för att tillverka ett slags reverser på rött papper och på ett illistigt sätt gett dem ett sådant utseende att de lätt kunde förväxlas med Smålands Privatbanks sedlar. Reverserna var daterade "Sandslätt Bruk" och underskrivna med namnet J. H. Westerdahl. De var utgivna i två valörer, nämligen 10 riksdaler banko och 3 riksdaler banko.

I MYNTKONTAKT har vi avbildat några sådana reverser, i nr 2/1979 två reverser å 10 rdr b:o och en å 3 rdr b:o samt i nr 2/1980 ännu en å 3 rdr b:o.

I Avesta myntmuseum finns också en sådan revers å 10 rdr b:o från Sandslätts bruk, som vi här avbildar i skala 2:3 (se ill.). Reversen har nr 101 och litt. A samt är daterad den 20 maj 1842. Vidare finns där två andra sådana reverser å 10 rdr b:o, nämligen nr 262 litt. N daterad den 21 maj 1842 och nr 312 med otydlig littera, likaledes daterad den 21 maj 1842.

T. L. Foto: Avesta Myntmuseum.

**Köper
Säljer
Värderar**

**KRONANS
MYNT
OCH
FRIMÄRKEN**

ANTIKHALLARNA
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg

Tel. 031-13 55 81

Stora Karlsö jetong

Av Axel O. Larsson och Ian Wiséhn

I alla museer finns föremål som kan vara svåra att tolka och där proveniensens ej ger någon ledtråd. Detta är fallet med ett par jetonger av samma stämp, som finns i Kungl. Myntkabinettets samlingar och vars ämne är Stora Karlsö; författarna vill nu försöka förklara dem. Jetongen har följande utseende (KMK har två exemplar av samma jetong):

Åtsidan har överst texten KARLS Ö samt därunder 18 14/8 92. Under texten avbildas Norderhamn med fiskestugor omgivna av klippor. Till vänster på klipporna finns något som liknar en brinnande vårdkase eller en föregångare till den modernare fyren. Denna eld är på jetongen placerad i nära anslutning till grottan Stora Förvar. På den högra sidans klippor står en lysande fyr som med sitt sken ger ljus i natten. I förgrunden seglar en gotländsk enmännings fiskebåt med fulla segel i vänster riktning. Över Norderhamn lyser en månskära på himlen.

Frånsidan är slät med en nedtill inslagen rektangulär stämpel med texten CA & AD EK. Jetongens kant är upphöjd och har ett streckmönster. KMK:s exemplar har borrade hål överst. Jetongen, som är av tenn, mäter 30 mm i diameter.

Det första exemplaret av KMK:s jetonger (Inv. nr 22 279) köptes 1939 från mynthandlaren Ivar Eriksson tillsammans med ett 30-tal medaljer, mynt och märken för 25 kronor. Mynthandlare Eriksson tillsammans med hustrun drev en kombinerad mynt- och tobakshandel på Luntmakaregatan 89, Stockholm (de bodde ovanför affären). Eriksson var ej numismatiskt utbildad men lärde sig väl med tiden en hel del av sina kunder. Priserna var i allmänhet mycket låga (se även Ernst Nathorst-Böös, MYNTKON-TAKT 1981: nr 9–10, s. 180–186).

Det andra exemplaret överlämnades som gåva till KMK år 1943 av apotekaren Th. A. A. Sätervall, Linköping (Inv. nr 23 145).

Provienserna säger alltså inget om jetongens ursprung. Då man behandlar Stora Karlsö vid 1800-talets slut kommer två händelser alltid upp, nämligen bildandet av Carlsö Jagt- och Djurskyddsföreningens Ak-

tiebolag år 1880 och utgrävningen av Stora Förvar åren 1888–1893. Föreningen, som vanligen benämnes *Karlsöklubben*, äger till största delen Stora Karlsö, även kallad Storön (Karlsöarnas äldsta kända namn är *Fugleöarna* och är tydligen en benämning som de fått för sin rikedom på fåglar. Hur deras nuvarande namn, som förekom redan i början av 1400-talet, uppkommit är ännu inte utrett) medan Lilla Karlsö sedan 1954 ägs av Svenska Naturskyddsföreningen. Kungl. Myntkabinettet innehar en aktie i ovan nämnda bolag, vilket berättigar till deltagande i den årligen återkommande jakten på hare. Denna rätt har KMK ännu inte utnyttjat. Den andra händelsen var den arkeologiska utgrävningen av grottan Stora Förvar vid Norderslätt. Grottan har en höjd av 8 meter vid mynningen och når 26 meter in i berget. I grottan fanns det ända till 4 meter tjocka kulturlager som täckte grottans golv. Fynden visar att grottan varit bebodd redan för omkring 6.000 år sedan.

Denna utgrävning, som fortfarande pågick år 1892, var delvis anledningen till att jetongen kom till. Inskriften KARLS Ö 14-8-1892 avser ganska säkert den dag som fabrikören och svärdfejaren Ek förhyrt ångfartyget *Gotland* och arrangerat en resa från Stockholm, anlöpande Visby och Klintehamn, till Stora Karlsö med ett 40-tal artister och prominenta personer. Resan var egentligen bestämd till den 7 augusti men inställdes då på grund av blåst med flera orsaker. Resan den 14 blev inte så mycket bättre, vilket gjorde att Visby- och Klintebor avstod från att följa med. Färden var väl främst avsedd som en lustresa i feststämning med god mat och mycken dryck, men man avsåg också att fånga levande harar i nät som hemfördes i medhavda burar, enligt tidningsreferaten.

Nedan följer utdrag ur ett antal artiklar som rör denna resa:

1. Gotlands Allehanda nr 123 lördagen 12 augusti 1892 s 1 och Gotlänningen nr 97 lördagen den 13 augusti 1892 s 1 märkes annonsen:

Tillkännagifvanden

Lustresa

till Klintehamn och Karlsö

Ångfartyget *Gotland* hitkommer i morgon (söndag) bitida med ett antal lustresande från Stockholm och afgår härifrån till Klintehamn och Karlsö kl. 9 f.m. Passagerare från Visby och Klintehamn medtages mot följande afgift

Visby – Karlsö tur och retur: kr. 2:–

Visby – Klintehamn tur och retur:

kr. 1:50

Klintehamn – Karlsö tur och retur:

kr. 0:50

2. Gotlänningen nr 97 lördagen den 13 augusti 1892 s 1:
Visby.

Lustresan till Karlsöarna, som vi förut omnämnt, eger rum i morgon då "*Gotland*" hitkommer i tidig otta och afgår kl 9 f.m. då de som äro lifvade för en uppiggande sjötur i sällskap med en flock lefnadsfriska stockholmare kunna få göra en billig och angenäm färd. OBS! Det allra bästa söndags lustreshumöret bör medtagas.

3. Gotlänningen nr 98 måndagen 15 augusti 1892 s. 2:

Den beramade lustfärden till Karlsö försiggick i går under gynnsammare väder än man på morgonen vågat hoppas. "*Gotland*" hitkom på morgonen med ett

Jetongen i skala 1:1 1/2.
Foto: Jüri Tamsalu,
Kungl. Myntkabinettet.

40-tal Stockholmare ombord och afgick vid half 10-tiden härifrån. Endast ett fåtal passagerare härifrån följde med, hufvudsakligen sommargäster och resande artister. I Klintehamn gjordes ett kort besök och ytterligare några passagerare tillkommo. Till Karlsö anlände sällskapet vid 1-tiden. Fyrtorn och utsikter besågos. Klappjagt efter harar anställdes och tre små pigga jössar fångades i nät samt togos ombord i särskildt medförd bur. Grotträffningarna besågos. Middag intogs ombord. Klockan half 9 var Gotland åter i Visby och deltagarna i lustfärden kommo öfverens om att dagen varit särdeles angenäm, hvartill ej minst bidragit fabriks EKS förmåga som arrangör och ciceron. En del av lustfararna samlades vid 9-tiden i Paviljongen där gemensam supé intogs, hvarefter Stockholmarne åter begåvo sig ombord på Gotland, som under tiden af hr Ek festligt dekorerats med kulörta lyktor. Klockan 10 afgick båten med lustfararne till hufvudstaden, dit vi förmoda att de idag på morgonen lyckligt anlände. Vår krönikör "Get" som var med på färden har i dag lofvat denna tidsnings redaktör att till nästa nummer i ett kåseri lite mera detaljeradt redogöra för den glada lustturen, detta hufvudsakligen i den elaka afsigten att göra en del Visbybor, som tänkt resa men läto skrämna sig af morgonens blåsväder en smula ångerköpta.

4. Gotlands Allehanda nr 124 (33) måndag 15 augusti 1892 s. 2:

Ångfartyget Gotland, förhyrdt af svärdsfejare Ek, ankom hit i går morse vid 7-tiden efter att ha lämnat Stockholm i lördags kl. 4 e. m. Ett 40-tal lustresande befunno sig ombord af hvilka en del, förstärkta med några personer från staden, begåvo sig på den beramade utfärden till Karlsöarne. På grund av den starka, sydliga blåsten och det stundtals neddösande regnet, blef det just inte någon lustresa. Man tog till i Klinte, der några nya passagerare gingo ombord, hvarpå kurs sattes på Stora Karlsö, det man utan vidare äfventyr landade i Norderhamn. Den märkliga ön med dess utgräfnings, hvarmed Gotlands Allehandas läsare genom våra föregående beskrifningar torde ara väl bekanta, besågs med stort intresse.

Efter ombord intagen middag afgick "Gotland" åter till Visby. Hemfärden blef icke bättre än bortresan, och vi ha låtit oss berätta ganska lustiga schener om dansande punsch- och kaffebrickor, som under rullningen hamnade på de mest olämpliga ställen, t. o. m. i skötet på damerna. Återkomsten till Visby skedde så tidigt att ett 15-tal af de lustresande hunno "sexa" i paviljongen innan de kl. 10 på aftonen åter begåvo sig till Stockholm.

Under der-na lustresa till följd af ogynnsam väderlek icke blef så särdeles

angenäm, torde detta försök att arrangera dylika mana till efterföljd. Särskildt är "Gotland" under sitt uppehåll i Stockholm från lördagen till måndagen väl lämpad härför.

5. I Gotlänningen nr 99 onsdag 17 augusti 1892 s. 2 och 3 skriver kåsören "Gert" ett kåseri om färden på nära två långa salter som ej är av större intresse för återgivande. Däri omnämnes bl. a. Kapten Wulfkrona, fabrikör Ek och fyrvaktaren Jakobsson.

Varför tillverkades den lilla jetongen? Under främst 1800-talets slut och 1900-talets början var det vanligt att man vid speciella tillfällen, såsom kotiljongdanser, baler, utställningar m m, utdelade små souvenirer, t. ex. en minnesjetong. Arrangörerna av Stora Karlsö-resan ville bevara minnet av besöket av ön. Saken blev enklare då en av arrangörerna var Carl Axel Ek, som ägde firman F. d. J. A. Eks Svärdfejeri, och Gördelmakeriverkstad på Lästmakaregatan 20 i Stockholm (enligt Stockholms Adresskalender från tiden). I boken *Stora Karlsö* skriver Willy Wöhler på s. 110 att Ek var delägare i aktiebolaget. Eks firma har antagligen tillverkat je-

tongerna (mer än ett 40-tal jetonger behövdes nog inte). Därav initialerna och namnet CA & AD EK. Det är knappast troligt att CA skulle hänsyfta på den gamle trotjänaren och vaktaren Carl Andersson som blev fast anställd 1905 och dog 1911 (enligt Minneskriften 1948 s. 44 och 51). Lika otroligt är att initialerna AD skall avse delägaren: Dahlbäck, Ad., stadskassör i Visby (Minneskriften 1915 s. 109).

Bildsidan kan naturligtvis även göra en återblick på Oscar II:s besök på ön den 13 augusti 1890, med *Drott* liggande på redde utanför Norderhamn. Halvmånen skulle då visa att det var natt när *Drott* lyfte ankar för återresan. Denna sistnämnda förklaring till jetongen är dock ej särskilt trolig.

Nedan följer en kort bibliografi över litteratur kring Stora Karlsö:

Berg, B., *Stora Karlsö. En bok om havvets fåglar*. Stockholm 1915.

Löfveberg, G., *Stora Karlsö. Instruktion för G. T. F:s ciceroner*. I & II. Visby 1933.

Wöhler, W., *Stora Karlsö. Minneskrift av Karlsö Jagt- och Djurskyddsförening*. Göteborg 1915. Mera litteratur finnes givetvis.

Silverbägare med mynt i Växjö

Nyligen har Smålands museum i Växjö genom donation erhållit en liten med mynt försedd silverbägare av en typ, som icke synes vara vanlig. Bägaren är 64 mm hög och kuppans diameter 55 mm. På bägaren är sex mynt så infällda, att myntens båda sidor är synbara, nämligen på kuppan fyra st/2 öre Gustav Vasa Svartsjö 1544, 1 mark Ulrika Eleonora 1720/19, 1 mark Fredrik I 1720/19 och 1/8 riksdaler Adolf Fredrik 1767; i botten på kuppan 4 öre Johan III (15)81 samt på foten 1 mark/8 öre klipping Johan III (15)69. Bägaren är enligt tydliga stämplor på kuppan tillverkad i Uppsala år T, d. v. s. 1777, av O. Y., d. v. s. Olof Yttraeus, mästare i Uppsala 1775–1810. I botten på foten är inristat J. L., möjligen att läsa F. L. – tydligen en ägares initialer.

Om silverbägarens tidigare öden är ingenting känt men en tradition uppger att den skulle använts som nattvardskalk. Enligt utlåtande av

silverexpertis (Kulturen, Lund) tyder emellertid ingenting på att så skulle varit fallet, då ingenting, vare sig på själva bägaren eller på mynten pekar på en sakral användning. Troligen är det – i varje fall ursprungligen – fråga om ett profant dryckeskärl. Kuppan är lik en tumlare av den typ, som finns avbildad i t. ex. Bengt Bengtssons Gamalt silver, s. 83–84, där f. ö. återges en tumlare med mynt, i detta fall Karl XII:s s. k. nödmünt. Det faktum, att kuppan (på foten blott myntet, klippingen 1569) – är förgylld och förgyllningen på utsidan är hårt sliten tyder på att bägaren varit flitigt använd – och då väl som icke kyrkligt dryckeskärl.

Om man vill spekulera – och det kan man kanske försiktigt få göra – kan bägaren ha beställts som högtidsgåva 1777 och för att göra den så förnämlig som möjligt har man plockat fram gamla gömda mynt från kistbotten, tre av mynten är ju

Silverbägare med sex mynt. Smålands museum, Växjö

tvåhundraåriga och två halvsekel-gamla. Men då man velat ha fyra mynt på kuppen har man ej funnit så många gamla av lämpligt format, varför man också fått ta ett blott tio år tidigare präglad. Valet av mynten kan också ha dikterats av önskan att få så många kungaporträtt/typer som de sparade mynten tillät.

Även om alltså silverbägaren i fråga varit ett profant dryckeskärl, kan man tänka sig att foten till tum-laren tillkommit senare och silverkalken sekundärt donerats till en kyrka och använts som nattvardskärl, i så fall väl troligen som s. k. sockenbudskalk. Å andra sidan frågar man sig då hur ett kyrkligt sil-verkärl hamnat i privat ägo – utför-säljning av nattvardskärl är i varje fall ovanlig.

Gunnar Sundberg

Måndagsseminarier i numismatik

Numismatiska Institutionen/Gunnar Ekströms professur anordnar sedvanliga seminarier i lokalerna på Sandhamnsgatan 52 A, n b, Stockholm, kl 10.00 (på dörren står "Riksantikvarieämbetet").

- 5/3 Islamiska myntstampar. Gert Rispling.
- 12/3 Om grafisk-statistisk bearbetning av CNS-materialet. Sven Brahme.
- 19/3 Sigtunamyntningen ca 995–1020. Brita Malmer.
- 26/3 Nyutkommen litteratur. Nils-Uno Fornander m fl.

Välkomna!

Brita Malmer

Från SNFs bibliotek

I nr 4–5/1983 av MYNTKON-TAKT/SNT har meddelats, vilka tidskrifter som finns att studera på föreningens kansli. Här kommer lite nyheter.

a) Oktobernumret 1983 av *Numismatisches Nachrichten Blatt* (NNB) innehåller en artikel om "Pfennige des Deutschen Ordens – in Marienburg geprägt" med ett försök att anknyta vissa mynt till viss ort inom ordensstaten.

b) Island har vid 1983 års unionsmöte inträtt i Nordisk Numismatisk Union. Till kansliet inkommer nu *Mynt-Blad Myntsafnarafélags Íslands*.

c) Från och med år 1983 erhåller biblioteket den tyska tidskriften *Der Münzen- und Medaillensammler – Berichte aus allen Gebieten der Münzen- und Medaillenkunde*. Aprilnumret 1983 innehåller den intressanta och rikt illustrerade artikeln "Die Brille auf Münzen und Medaillen" och "Doppelköpfe auf antiken griechischen Münzen". September- och oktober-numren 1983 presenterar en förteckning över 1558 stycken numismatiker-medaljer med uppgift på präglingsår, diameter, metall, medaljör och numismatisk litteratur.

NUF

KARLSKRONA MYNTHANDEL

Lennart Bertilsson
Hantverkargatan 11
371 35 KARLSKRONA

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Öppet månd–fred 10–17
tel 0455/81373

Ett Olof Skötkonung-mynt ur Jakob Reichels samling

I Numismatiska Meddelanden XXXIV publicerar Tuukka Talvio en intressant artikel om den i S:t Petersburg bosatte gravören, ämbetsmannen och storsamlaren Jakob Reichels brevväxling med Bror Emil Hildebrand. 1838–1853. Genom Hildebrand önskade Reichel komplettera den svenska delen av sin samling.

I Eremitaget i Leningrad finns ett Olof Skötkonung-mynt som länge förbryllat forskningen. En gipsavgjutning av myntet är avbildad i Lars O. Lagerqvists Svenska mynt under vikingatid och medeltid, nr 23. Här invid syns ett foto, taget vid artikelförfattarens studiebesök i Eremitagets myntsamling sommaren 1983, veterligen det första foto av myntet som nått Sverige.

En stor del av den tidiga Sigtunamyntningen är sammankopplad genom en enda stamp, fransidan av en Crux-imitation med inskriften IN NOMINE DNI M C (Malmer 1965 s. 41 ff). Kopplingarna är följande: Crux-imitationer med titulaturen rex sveno (LL 7), rex svevorum (LL 9), rex ancoul (LL 15), en Crux-imitation med Ethelreds namn (LL 29), en Long Cross-imitation (LL 27) samt en hybrid bestående av Crux-frånsida och Small Cross-frånsida (LL 24). Utom denna synnerligen frekventa IN NOMINE DNI-stamp finns ett par sällsynta varianter med slutbokstäverna COD (LL 10) resp. DONE A M (LL 31). LL 23 representerar ytterligare en variant. Bokstäver och skiljetecken är desamma som på den frekventa stampen men mynttypen är ej Crux utan Small Cross. Åtsidans inskrift, VLVAAZ REX ZVENO, är densamma som på LL 6–8. Däremot är bröstbildens utformning klart avvikande både från LL 6–8 och övriga Olofmynt av Crux-typ.

Den första gången LL 23 behandlas i litteraturen är i Erik Persons (Gamby) uppsats om Olof Skötkonungs myntning i Nordisk Numismatisk Årsskrift 1936. Gamby ger det egendomliga myntet en egen typbeteckning, typ B. Thordeman placerar samma år hybriderna LL 24–26 och LL 23 i en gemensam grupp med beteckningen II.

Det visar sig att det besvärliga, från alla andra Olof Skötkonungmynt avvikande exemplaret LL 23

Fantasimyntet i Eremitagets myntkabinett, tillverkat av två sammansatta silverbleck. Foto Mats P. Malmer. Skala 2:1.

nu kan avföras från Sigtuna-myntningen. Vid mitt besök i Eremitagets myntkabinett kunde jag nämligen konstatera, att LL 23 i själva verket består av två tunna bleck, till synes helt av silver, utan den för nutida galvanos karaktäristiska koparkärnan. Mitt intryck var att det inte är fråga om en galvanu utan snarare om en skicklig manuell bearbetning av två tunna bleck. Skillnaden i teknik i förhållande till äkta Olof Skötkonung-mynt (och galvanos av sådana) framträder på bokstävernas staplar. På äkta mynt är bokstävernas staplar åsformiga, konvexa eller möjligen platta. På LL 23 är många staplar tvärtom konkava. Fenomenet kan till exempel iaktas på det första V:et i VLVA (åtsidan) eller på MIN i DOMINI (frånsidan).

LL 23 väger 1.43 g, diametern är 22.5 mm och stämpelställningen oregelbunden.

Probermärken ("pecks") och böjningar av vikingatidskaraktär saknas. Däremot är LL 23 en smula bucklig, som framgår av bilden.

Med den ägna hjälp av Tuukka Talvio har LL 23 kunnat spåras till Reichels samling. Myntet beskrivs i Reichels katalog, del 5 (tryckt 1845), s. 129. Ett år tidigare, i juni 1844, hade LL 23 sålts på Bokauktionskammarens auktion i Stockholm som nr 92. Tuukka Talvio meddelar vidare att i det exemplar av Bokauktionskammarens katalog, som tillhör myntkabinettet i Helsingfors, finns en anteckning att den sålda myntsamlingen skulle ha till-

hört grosshandlare Carl Scharp (bror till den mera kände J. Scharp, vars samling såldes senare). Samlingen köptes från Scharp av kamreren Fröling och expeditionssekretären Meinander. På auktionen i juni 1844 sålde dessa i sin tur de mynt som de inte själva önskade behålla, däribland LL 23. Enligt samma anteckning kostade LL 23 inte mer än 8 rdr banco. Som jämförelse kan nämnas att ett exemplar av AACUNE IGNVN DEI-myntet (LL 17) kostade 10 rdr banco. Ytterligare tre Olof Skötkonungmynt såldes på auktionen.

LL 23 saknar för oss känd förebild i form av ett bestämt mynt. Samtidigt är LL 23 inte mera fantasifullet i utförandet än att detta "mynt" tycks ha accepterats som äkta i minst 140 år. Den som förfärdigat LL 23 bör ha haft tillgång till ett äkta exemplar av LL 7 vars båda inskrifter stämmer med LL 23. Fransidans mittkors kan ha hämtats från ett Sceut-mynt (LL 24–26). Bland möjliga utländska inspirationskällor kan nämnas Intermediate Small Cross och vissa denarer präglade för Bernhard I av Sachsen (Dannenberg nr 585).

Av vem och när LL 23 har tillverkats förblir tillsvidare okänt. Ur forskningssynpunkt innebär avlägsnandet av LL 23 från den i övrigt ganska homogena Sigtunamyntningen en välkommen hyfsning av problemställningarna.

Brita Malmer

Referenser

Lagerqvist, L.O., 1970. *Svenska mynt under vikingatid och medeltid*. Stockholm. (LL).

Malmer, B., 1965. Olof Skötkonungs mynt och andra Ethelred-imitationer. *Antikvariskt Arkiv* 27. Stockholm.

Person[Gamby], E., 1936. Bidrag till Olof-Skötkonungs-myntens kronologi. *NNÄ* 1936, s. 135–151.

Reichel, J., 1845. *Die Reichelsche Münzsammlung in St. Petersburg*. Fünfter Theil. 1842 (Zum Druck erlaubt.....21. Mai 1845).

Talvio, T., 1983. Jakob Reichels brev till B.E. Hildebrand. *NM XXXIV* s. 217–224.

Thordeman, B., 1936. Sveriges medeltidsmynt. *Nordisk Kultur XXIX*.

Riksbankens kontorsnät

är fr.o.m årsskiftet 1983/84 helt omorganiserat. Utanför huvudkontoret i Stockholm har riksbanken ute i landet åtta regionskontor. Varje regionskontor har under sig ett eller flera kassakontor. Allmänheten äger tillträde till regionskontoren liksom fortfarande till huvudkontoret, men däremot *inte* till kassakontoren; kassakontoren är nämligen helt avsedda för bankerna och posten.

Regionskontoret i:	har under sig kassakontor i:
Göteborg	Borås
	Skövde
	Vänersborg

Malmö	Halmstad
	Kristianstad
Örebro	Västerås
	Karlstad
Jönköping	Kalmar
	Växjö
	(Karlskrona, sedeldepå)
Linköping	Visby
	Nyköping
Gävle	Uppsala
	Falun
Härnösand	Östersund
Luleå	Umeå

En snusdosa med nödmynt

I sammanslutningen *Bellmans Minne* finns (utan inventarienummer) en cylindrisk koppardosa av stort numismatiskt intresse. Som typ är den ej okänd – den beskrevs redan då liknande utan namnsignum hade införlivats med Bankmuseets samlingar. Tyvärr stals den omkring 1971 vid en utställning. Jag har sedan sett en snarlik, men utan inskrift och givetvis utan proveniens.

Nu har emellertid en tredje dosa dykt upp, som framgår av ovanstående bild. Den är rikt försedd med inskrifter. Runt kanten finns alla nödmynten samt ett 1/6 öre silvermynt; som fötter tjänstgör fyra blankslipade (eller slitna?) nödmynt och i mitten utan logiskt sammanhang dels 1 öre s m 1676 dels de två välbekanta ramsorna:

”Mars med Mercurius samt Saturnus som inbillat sig vara lika god som Jupiter gör dig Flink och Färdig med Wett och Vapen att strida mot den store hjälten Phoebus efter de så illa handterat Publica Fide och understått sig att sälja kronan för 1 daler s m varmed Hoppet tog en ända genom C XII RS död” och

”Då Svealand i krig och örlig djupast låg man då på kopparmynt, slikt biller präglat såg 1718”

(Se Ernst Nathorst-Böös: *Görtzens kokerska*. NNÄ 1956 s 22 ff.)

Vidare står där *A J Ståhlacke, Örebro*. Ståhlacke var kopparslagaremästare i Örebro, verksam från

1840-talet till 1880. Han var bosatt och hade möjligen också verkstad i fastigheten nr 63 söder i Örebro, hörde till de 24 äldste i staden och var brand- och rotemästare i brandcorpsen m m. Allt enligt älskvärt besked av landsantikvarie Egon Thun.

Dosan är alltså sannolikt från 1800-talets mitt. Ståhlacke, som tillverkat sådana dosor, har tydligen räknat med dem som en god artikel som han kunnat få avsättning för – kanske finns ännu flera bevarade?

Walter Loewe, Tobaksbolagets snusspecialist, har berättat, att större dosor ej var ovanliga i privata familjer. Runt kanten på locket och slutande i en pil, som visar hur detta

skall vridas för att öppnas, står ett eventuellt Bellmanscitat:

”När förnuftet hvilar bröder, Och ej någon drufva blöder, Då gör snuset hjärnan säll”,

som trots många försök ej kunnat spåras till C M Bellman, men givetvis kan det härröra från en annan författare som t ex J A Wadman eller någon annan mindre skald, kanske, säger Bellmansforskaren fil dr Olle Hellbom, avsett för något mindre, privat sällskap.

Men inskriften ger en förklaring – den skall användas till tobak, enkannerligen snus. Med det omfång den har, skall den ha räckt till 2/3 liter, eller om man så vill 1,15 kg snus – en avsevärd pris!

Ernst Nathorst-Böös

Ur SNFs Arkiv IV

I inläggen I och III i denna arkivserie fick den poetiska formen komma till tals. Dagens "russin" är också rimmat, men vilket "russin" – ett helt protokoll! Författaren är den i föreningen i mitten av 1900-talet högt skattade överstelöjtnanten Georg de Laval, föreningens mångårige auktionsförrättare. Läs och begrunda! Tänk om lite mer av samma slag kunde flyta ur "skrivarnas" penna!

Justerat protokoll från Svenska Numismatiska Föreningens höst-sammanträden 1946.

Om Ni lovar att ta' det med jämmod, ej groll, så finner Ni här ett fullt just protokoll från vår sammankomst härom da'n i november och från den av i dag den tolfte december.

Först sa Formanden det – allas öron på skaft –

"Det är synd att inga sammanträden vi haft,

men att Styrelsen icke har kunnat fungera

se'n i våras är intet att alls resonera, se skälet är fullt acceptabelt, förty: Rasmusson har på sistone ej varit kry, men nu är han åter tillfrisknad och bra, så nu kan vi råkas var fjortonde da'."

Och det tyckte alla lät trevligt och glatt och se'n lät oss Rasmusson skåda en skatt av romerska guldmunt, som hittats på Öland,

emedan man på detta långsmala sjöland nu börjat att sockerbeter plantera och däråt ägnar sig säkert nu flera Sen Rasmusson gick att den frågan besvara,

har det verkligen myntats i Svappaavaara, för se alla är inte fullt säkra på de', utan tror att det var i snödrivan breve'. Och det var ju trevligt att höra om, fast dom flesta ju struntar i vilket som. Carl Holmberg, som själv ju ingenting hört

av att Rasmusson frågan redan berört, drog samma historia ännu en gång, men hans slutledningskonst var nog mera trång:

"Att det myntats i Svappaavaara är givet, för det står i Holmbergs tabeller re'n skrivet."

Se'n kom där en föredragshållare kuriös, gjorde alla så glada och ingen nå't böös; hans hälsa var då ännu helt obruten, kry och rask i båd' magen och truten; ibland sina papper han ivrigt rev kring, som när han för första gången satt ting. Beskrev en kuriös numismatisk historia, som papisterna lände till föga gloria, då deras academici, i latinet de främsta

och med erkänd talang tyda allt till det sämsta,

gjort ett politiskt korsord, fräckt, oförsynt

av vårt gamla hederliga I öre silvermynt. (Dom kunde med säkerhet inte förstå, att ett silvermynt kan se ut som så.)

Kom så en numismatisk jungfrutalare i tvåne timmar välljud skvala'r'e.

Det gick en sällström, öm och fin, till glans för vitterhetsakademi'n, som präglad en medalj så nått av gamla kära Adlerbeth av en medaljkonstnär, som på sitt eget vis

fullgjort sitt värv bland glädjehusen i Paris.

När slutligt sinat denna ädla ström av ord

så fick vi äntligen vårt smörgåsbord och föredragshållar'n därvid gav oss tröst

med rätta bruket av sin vackra röst att skölja ner medaljsuperlativerna med supen, pilsnern och brödskiiverna.

Vid kaffet kom så föredrag på nytt, minsann,

utav en älskvärd, kunnig, grekiskt bildad man.

Fast vi ju svagast är för allt som är utländska

han talade dock ren och oförgräplig svenska,

åtminstone i almindelighet, fast dock det nog slank med forskellig udenlandske wörter ock.

Fortalte oss med vad under sista, onda kriget skett med numismatici och myntens alla cabinet.

Av mynten många ha sin Drang nach Osten visat,

myntämbetsmännen däremot sin lycka prisat

och sitta nu på nytt nedsjunkna vid sitt bord

med lupp och mynt med något helt oläsligt ord,

varur de skapa nya, épatanta rön, som sen serveras oss i formulering skön.

Och se'n sa' chefen: "Mötet är tillända, men pass väl opp, vad nästa gång skall hända!"

☆☆☆☆☆☆

Så råktes vi på nytt i dag den tolfte dennes.

Av programmets formulering re'n i luften kännes,

att den här gången blir det annan ton och en högst animerad diskussion.

Av spänning numismatikerna gapa: "Får man ej längre mynten efterapa?"

Av häpnad samlarn bliver nästan flat: "Hur skall jag då väl få en krönt L-brakteat?"

Av sånt man aldrig får i original beskåda, får jag väl dock ha en kopia i min låda?"

Men nej! nu sånt ej längre törs en, det räknas nu för svarta börsen.

Och tänk dock vad man haft för trevlig spänning

att skilja mellan falsk och äkta penning. Förfalskningar ha funnits väl i tusen år,

men nu med ens de raskt försvinna får och gamle Becker och John Pedersen, Borås,

få icke mer nån omsättning Gu'nås. Men säljer man blott ej med falsk varubeteckning

man undgår ej kritik men klarar sig från häktning.

Moralen kämpar hopplöst här mot juridiken

men värst i sticket står numismatiken. Myntdirektören och professorn sade så och så

och Thordeman och Rasmusson va'uppe båda två

och åldersmannen gjorde så en resumé och resultatet blev som vanligt så en kommitté.

Sen satt vi oss på nytt till vår sypé så fin och samlingen förgylldes av Ulla = fru Welin

och Sällström sjöng, så alla blevo lagom fulla

och då hölls föredrag om mynt (arabiska) av Ulla,

och detta evigt kvinnliga inslag i diskussionen

höjde avsevärt som vanligt kärva tonen.

☆ PROLOG ☆

Ja nu vill jag sluta det här protokollet med en from petition ifrån samlarehållet ty här finnas samlare och ganska många som ju ha' egoistiska vyer så trånga. Vi är snälla och glada ju mer vi får veta

men älskar också att i mynthögar peta, få tillfälle köpa och ej blott beskåda de småmynt, som saknas i vår lilla låda

och denna vår samlareverm och passion tillmötesgås endast med *myntauktion*.

Lite mera auktioner om så jag får be, låt oss ej blott få lyssna, men ock leka

me och ej blott när vårt Kungliga Myntkabinett

vill låta på en eller annan dublett, men skaffa nå't myntmaterial, lite krefs,

auktionera det bort då och då i ett nafs och låt oss så gladligt om budena kivas, så att våra samlarinstinkter må trivas.

Kanske Styrelsen tycker: "Så'n jäkla begäran

att så över hövan densamma besvära'n."

Men var lugna, vår Styrelse haver vi kär, för vårt bästa den gör sig ett väldigt

besvär.

Den sköter förträffligt vår andliga spis, den lekamliga även på bästa vis.

och på sammankomsterna råder stor trevnad,

dom är ljusa moment i vår trista levnad. Nu tror jag ej mer protokollprat Ni tål,

Hav tack kära Styrelse! Styrelsens Skål!"

Mera skall följa av de Laval's "spetsiga" penna.

NUF

LITET SEDELPOESI [3]

Vi har här i vår tidskrift ett par gånger (1978 nr 7 och 1983 nr 6) publicerat exempel på vad vi har kallat *sedelpoesi*, det vill säga verser nertecknade på den otruckyta baksidan av äldre svenska sedlar. Vi kan nu återge ett nytt prov på detta slags diktkonst.

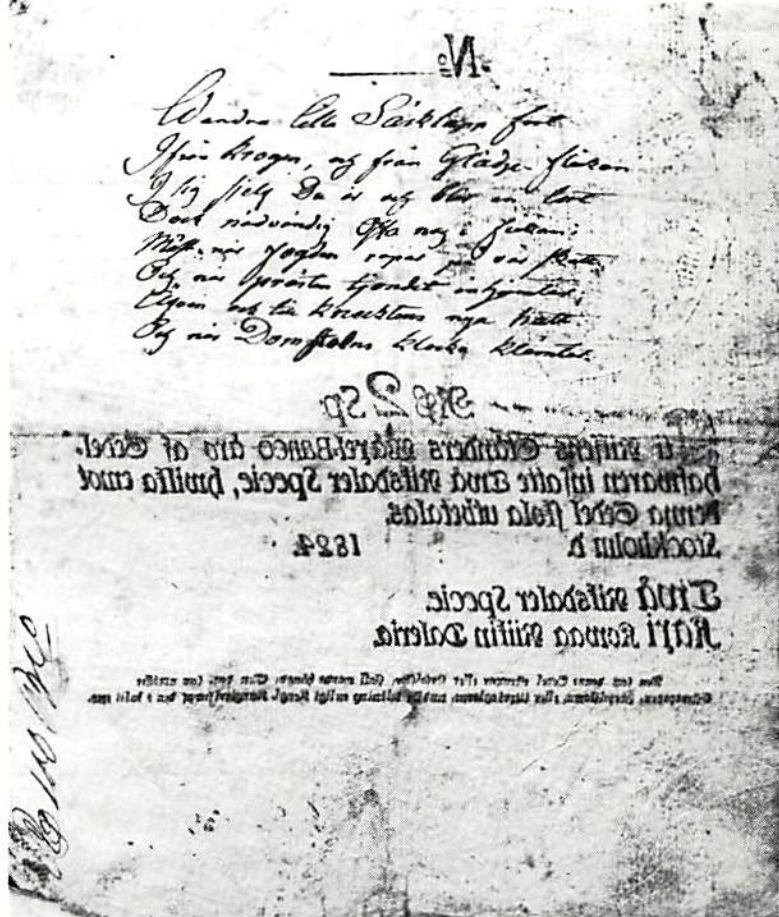
I Avesta myntmuseum finns en sedel å 2 riksdaler specie av år 1824 med följande vers på baksidan (se ill.):

Wandra, lilla Särklapp, fort
Ifrån Krogen och från Glädje-flickan.
I sig sjelf Du är och blir en lort
Dock nödvändig ofta nog i fickan;
Mäst när fogden ropar på vår skatt
Och när prästen tjondet inhämtar;
Åfven ock till kneckens nya hatt
Och när Domstolns klocka klämtar.

Vi har inte tidigare sett en vers nertecknad på en sedel med så hög valör som 2 riksdaler specie.

Om någon av våra läsare känner till andra sedelverser än dem som vi har publicerat, så tar vi gärna emot ett meddelande om dem. Nu hör det emellertid till saken, att sedelpoesin ibland är av sådant slag, att den inte går att återge i en tidskrift på MYNTKONTAKTS höga nivå: av omtanke om vår tidskrifts anseende avstår vi från alla alltför avancerade sedelverser.

Torgny Lindgren

Ett dagboksmellanstick

Jag har tidigare berättat om den store Goethes numismatiska intressen, bl a genom citat ur hans dagbok från den italienska resan. Låt mig ännu en gång få citera ur den dagboken:

Rom den 24 november 1786.

"Om folket har jag intet annat att säga än att det är naturmänniskor, som mitt ibland religionens och konstens prakt och värdighet icke äro en hårsman annorlunda än de skulle vara i klyftor och skogar. Det som frapperar varje främling, och i dag åter ger hela staden att tala om men också blott att tala om, äro de mord, som förekomma så talrikt. Fyra personer ha redan i vårt område under dessa tre veckor blivit mördade. I dag överfölls en duktig konstnär, en schweizare vid namn Schwendimann, en medaljör och Hedlingers siste lärjunge, på samma

sätt som Winkelmann. Mördaren, med vilken han kämpade, gav honom tjugo sår, och då vaken kom tillstädes, stack skurken dolken i sitt eget bröst. Det är eljest här icke på modet. Mördaren tar sin tillflykt till någon kyrka, och så är allt gott och väl."

Närmare upplysningar om 'Schwendimann, som hette Joseph Caspar i förnamn, finns såväl i Peter Felder's rekommendabla bok *Medailleur Johann Carl Hedlinger* som i Leonard Forrer's *Biographical dictionary of medallists* etc. Se också vad N. L. Rasmussen har att säga på s. 224 ff. i *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1956.

Winkelmann, som mördades i Trieste år 1768 av en italienare, var "bland 1700-talets konstforskare den främste ivraren för antikens

Uppgrens
MYNTHANDEL

FÄGELSÅNGSGATAN 5 TEL. 042-11 01 01
252 20 HELSINGBORG

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Öppet vard 10-18

Medlem i Sveriges Mynthandlars Förening

återuppväckelse". Han berörde även den antika myntningen i sina konsthistoriska skrifter.

NUF

Kvardröjande silvermynträkning

Vi har tidigare här i vår tidskrift talat om det märkliga förhållandet, att allmänheten i Götaland – med undantag av Östergötland och vissa områden i norra Småland – i regel begagnade silvermynträkning, d.v.s. ordet "daler" utan närmare bestämning betydde där *daler silvermynt*, under det att allmänheten i övriga delar av riket begagnade kopparmynträkning: "daler" betydde där *daler kopparmynt*. 1 daler silvermynt var = 3 daler kopparmynt.

1776 års realisationsförordning bestämde, att 1 riksdaler specie skulle vara = 6 daler silvermynt eller 18 daler kopparmynt.

Silvermynträkningen var i Götaland så inrotad, att även belopp uttryckta i kopparmynt eller specie ofta räknades om till silvermynt, sannolikt för att den breda allmänheten lättare skulle uppfatta dem. Valörerna på riksbanksedlar angavs i Göteborg i daler silvermynt, trots att de var uttryckta i daler kopparmynt (se MYNTKONTAKT 1978:10 s. 265).

I *Wecko-Tidning i Calmar* den 14 april 1792 finner vi en omräkning av valörerna på riksgäldsedlar: "Förleden onsdag förlorades på gatan 2:ne riksgälds-sedlar bestående af 3 d:r 16 öre, eller 28 B." Tecknet B betyder skilling.

Två riksgäldsedlar å sammanlagt 28 skilling – det måste vara en å 16 och en å 12 skilling, ty någon annan kombinationsmöjlighet finns inte. Eftersom det gick 48 skilling på en riksdaler, var 16 skilling = 1/3 riksdaler och sålunda = 2 daler silvermynt; 12 skilling var = 1/4 riksdaler, d.v.s. 1 1/2 daler silvermynt eller 1 daler 16 öre silvermynt, ty det gick 32 öre på en daler.

En komplicerad omräkning finner vi också i *Carlskrona Weckoblad* den 28 juli 1792: "Förleden torsdag borttappades 15 daler s:mt uti riksgälds-sedlar, bestående af 1 r:d. sedel och 3 plåtsedlar samt 2 tolfskillings dito".

En "plåt" var 16 skilling eller 1/3 riksdaler (se MYNTKONTAKT 1977:9 s. 5). Uttryckt i riksgälds var summan av de förlorade sedlarna sålunda: $1 + 3 \times 1/3 + 2 \times 1/4 = 2 1/2$ riksdaler eller 2 riksdaler 24 skilling. När annonsören i stället för att säga så räknade om summan till daler silvermynt, berodde det sannolikt

på att allmänheten i Karlskrona ännu 1792 hade lättare att uppfatta ett belopp om det angavs i daler silvermynt än om det angavs i riksdaler och skilling.

Men även valören på specieriksdalarns större delar kunde anges i daler silvermynt enligt realisationsförordningens omräkningsgrund. 2/3-riksdalern blev då 4 daler, 1/3-riksdalern blev 2 daler och 1/6-riksdalern blev 1 daler silvermynt. Här några exempel.

Enligt *Lunds Weckoskrift Nytt och Gammalt* den 22 augusti 1798 hade ur en pulpet stulits bl.a. "34 d:lr i banco sedlar samt 21 d:lr i hvita dalerspenningar".

Någon hade förlorat en plånbok innehållande bl.a. "et specie riksdaler stycke, 2:ne daler stycke och 2:ne 4 skill. stycke", omtalas i *Carlskrona Weckoblad* den 24 augusti 1799. De två 4-skillingsstyckena var två 1/12-riksdaler, eftersom det som ovan sagts gick 48 skilling på en riksdaler; värdet på dessa småmynt räknades sålunda inte om till öre silvermynt.

I *Lunds Weckoblad Nytt och Gammalt* den 29 april 1801 omtalas en stöld av "et chatull, hvaruti var inlagdt et parti af konung Gustaf III hela riksdalrar samt 4, 2 och 1 dalers penningar".

Enligt en annons i *Halländska Tidningen* den 2 april 1812 hade någon förlorat "en mindre pung med 11 hvita dalerstycken".

"En liten påse med diverse silfver, bestående af piastrar, 4 och 2 dal. stycken, kröningspenningar" hade blivit stulen, omtalas i *Göteborgs Allehanda* den 24 mars 1813.

T.L.

Inställd myntauktion
våren 1984

Numismatisk Orden

Skolg. 24 502 31 Borås

Tjänstefolks belönande

År 1828 bildades Sällskapet till dygdigt och troget tjänstefolks belönande för att hedra minnet av Karl XV:s födelse 3 maj 1826. Ändamålet var att genom uppmuntran och belöningar underhålla dygd, ordning, sedlighet, omtänksamhet och arbetsflit hos tjänstefolk i Stockholm. Det utdelades belöningar till i enskild tjänst anställda personer i Stockholm, vilka tjänat minst 15 år i samma familj. Belöningar till tjänare utdelades första gången 4 maj 1829. Kungahuset med Karl XIV Johan i spetsen skänkte grundplåten till sällskapet. Så var även fallet med Sällskapet De Fattigas Vänner (Se Myntkontakt 1982, nr 7, s. 165–166). Till 100-års minnet av sällska-

pets bildande lät man prägla en minnesjetong som har följande utseende:

Förgylld brons med en diameter av 27 mm. Åtsidan har under en banddekoration texten SÄLLSKAPET/TILL/DYGDIGT OCH TROGET/TJÄNSTEFOLKS/BELÖNANDE. Frånsidan visar en lagerkrans med texten 1828/DEN 3 MAJ/1928.

Sällskapet existerar fortfarande och utdelar årligen penningssummor. En liten skrift som behandlar sällskapet har skrivits av *Sven Almqvist*: Sällskapet till belöning av trotjänare 1828–1978. En historik. Stockholm 1978.

I/W.

Jetong utgiven av Sällskapet till dygdigt och troget tjänstefolks belönande. Skala 1:1 Foto: Juri Tamsalu, KMK

FRÅGE-SPALTEN

Fråga:

För över tio år sedan gjordes i Västerås ett av Sveriges största myntfynd genom tiderna, bestående av halv- och halvörtugar från Sturetiden (1470–1520).

Ett mycket ambitiöst forskningsprojekt med avsikt att bearbeta fyndet drogs igång i KMK:s regi.

Efter drygt tio år har dock fortfarande ingen fullständig fyndförteckning publicerats, ej heller någon forskningsrapport över de resultat som erhållits, och de slutsatser som dragits. Ett flertal gånger har forskningsprojektet beviljats anslag från olika fonder och stiftelser för att slutföras, men ingenting har hänt. Frågan som ställs av oss intresserade amatörer är: När kommer fyndkatalogen att publiceras, och när kommer forskningsresultatet att publiceras? Vi väntar med spänning på detta.

K Holmberg, L-Å Lejon, Uppsala

Svar:

Det åsyftade fyndet påträffades den 27 oktober 1972 i kv. Johannes i Västerås och bestod av 16 231 mynt, huvudsakligen hel- och halvörtugar från perioden 1470–1520. Vid fyndfördelning tillfördes fyndet Kungl. Myntkabinettet (KMK) (inv. 100 354) men ca 6000 mynt har deponerats i länsmuseum i Västerås, där de ingår i en utställning om fyndet, arrangerad av KMK 1978.

Fyndet gav anledning till återupptagande av forskningsprojektet *Sveriges mynthistoria*, startat i Kungl. Vitterhets- Historie- och Antikvitetsakademiens regi 1942 med anledning av förberedelserna till Torgny Lindgrens 1953 publicerade arbete *Sveriges mynt 1719–1776*, och med Nils Ludvig Rasmusson som sekreterare. Projektet *Sveriges mynthistoria Sturetiden* finansierades av Riksbankens jubileumsfond genom anslag 1974–1976. Enligt bestämmelserna för anslag från Riksbankens jubileumsfond lämnades verksamhetsberättelser 1975.06.02, 1976.08.16, 1977.08.12 och 1978.08.15. Slutrapport lämnades 1979.12.28. Ur slutrapporten kan anföras:

”De första verksamhetsåren ägnades huvudsakligen sturetidens ör-

tugvalörer. De flesta av sturetidens hel- och halvörtugar är anonyma och har tidigare ej närmare kunnat dateras inom perioden 1470–1520. Genom stämpelundersökning av ca 18 000 mynt – den största jämförande stämpelundersökning som någonsin utförts inom den internationella numismatiken – och genom omfattande haltanalyser, dels neutronaktivering, dels svepelektronmikroskopi, har sturetidens anonyma hel- och halvörtugar kunnat dateras. Resultaten har kontinuerligt publicerats i den stencilerade skriftserien *Sveriges mynthistoria, preliminära meddelanden* (SMPM) 1975: 1–5 och 1976:6–8. Det visar sig bl a att en betydande del av de hel- och halvörtugar som tidigare förmodats tillhöra 1470- och 80-talen präglats under ekonomiskt betydligt mera instabila förhållanden: de tillhör inflationsperioden under Svante Nilsson och Sten Sture den yngre. Studiet av de konkreta senmedeltida betalningsmedlen lämnar nya möjligheter till tolkning av de skriftligt belagda pris- och kursförändringarna under sturetidens slut.

☆☆☆☆

Arbetet *Den senmedeltida penningen i Sverige* är i korrektur och utkommer i början av 1980 i Vitterhetsakademiens handlingar”. (Har nu utkommit, se MYNTKON-TAKT 1981:1, s. 21. I detta arbete behandlas sturetidens penningar).

☆☆☆☆

”Numismatisk forskning i Sverige har sedan 1700-talet främst varit knuten till Kungl. myntkabinettet, numera statens museum för mynt-, medalj- och penninghistoria. Fasta forskartjänster har dock saknats. Efterhand som den administrativa och museala verksamheten växte, särskilt fr o m 1950-talet, försvårades alltmer möjligheterna till numismatisk forskning. Jubileumsfondens generösa stöd till forskningsprojektet *Sveriges mynthistoria* innebar att den negativa trenden kunde vändas. Fr o m 1974 har en inte obetydlig del av verksamheten vid Sveriges centrala numismatiska institution bestått av forskning inom institutionens centrala forskningsområde, *Sveriges mynthistoria*. Ännu vikt-

gare än de ovan i korthet refererade vetenskapliga resultaten är den positiva forskningsmiljö och därmed sammanhängande utveckling av svensk numismatisk forskningsmetodik som under 1970-talet uppstått i och kring det av Jubileumsfonden stödda projektet”.

En sammanfattning av forskningsresultaten lämnas i artikeln *The 1972 Västerås hoard and the monetary history of Sweden 1470–1520*, NNÅ 1982, författad av Inger Hammarberg och Brita Malmer.

1981 träffades en överenskommelse mellan KMK och Numismatiska institutionen/Gunnar Ekströms professor med innebörd att ansvaret för publiceringen av katalogen över sturetidens örtugvalörer åvilar KMK medan Numismatiska institutionen tills vidare åtar sig redigeringen av CNS-serien (dvs de vikingatida myntfynden).

Brita Malmer

Till ovanstående kan läggas, att den stora stampkatalogen med mer än 800 handritade inskriftsvarianter – tryckeritekniskt mycket komplicerade att återge – alltså förvaras i Kungl. Myntkabinettet för vidare bearbetning. Läget är fn, att de många arbetsuppgifterna för dem av personalen, som är kompetenta att göra slutbearbetningen – och de är inte så många – gör det omöjligt att inom den närmaste framtiden ta itu med uppgiften. Som framgått av det ovan sagda har även örtugar och halvörtugar från sturetiden i främst offentliga samlingar gått igenom och medtagits i katalogen. Några privatsamlingar och ett fåtal fynd bör dock genomgå innan tryckfärdigt manuskript kan färdigställas. Själva *resultaten* av bearbetningen kommer dock att offentliggöras i den av Brita Malmer och Inger Hammarberg ovan angivna uppsatsen, som något fördröjts på grund av att Nordisk Numismatisk Årsskrift 1982 (som redigeras i Helsingfors) först nyligen blivit finansierad.

Lars O. Lagerqvist

Vi återkommer

på grund av platsbrist i nästa nummer med referat från Nordisk Numismatisk Union i Falun/Avesta och F.I.D.E.M. i Florens samt DEBATT.

Två nya band Meddelanden

Svenska numismatiska föreningens *Numismatiska meddelanden* ser ut ungefär som *Nordisk numismatisk årskrift* nuförtiden. Båda bjuder en omväxlande och värdefull läsning över hela det numismatiska forskningsfältet och båda har en lika nordisk framtoning. Skillnaden är egentligen bara den att Unionens årskrift också har (t o m 1981) myntkabinettens redogörelser. Det är en lycka att en så solid publikationsverksamhet kan hållas igång. 1983 kom både årskriften (förse-nad) och, till hösten, två nya band Meddelanden.

Numismatiska meddelanden XXXIII inleds med ett till svenska översatt omtryck av Bengt Thordemans studie över Loheskatten, på sin tid publicerad i *Numismatic Chronicle* (vol VII, 1948). Skatten var ju en stor sensation. Den beskrevs och avbildades genast grundligt här hemma, och svenska folket stod i kö, när den vandrade runt på landsortsmuseerna 1938–39. Den kunde intressera också ett främmande forum. Visserligen delade den generöse Thordeman ut sina särtryck här hemma men sitt svenska manuskript tycks han inte ha sparat, ty den nu tryckta uppsatsen *Loheskatten* utgör en översättning från engelskan, ej minst värdefull genom författarens utföranden i skattfyndsteoretiska avseenden.

Ulla Westermark ger kompletterande text och bilder rörande nyttillkomna fynd av bysantinska solidi från både Sverige och Danmark. Bidrag av Vera Hatz (italienska mynt i våra vikingatidsskatter) och Peter Berghaus (skandinaviska fynd av Duisburg-mynt från 1000-talet), kännetecknade av suverän sakkunskap, kommer en att tänka på Rasmussonstiden, när den stora bearbetningen av vikingatidsskatterna påbörjats i Stockholm. Detsamma är förhållandet med den nyligen avlidne Michael Dolleys uppsats. Han var ju den som i stockholmsundersökningen steg direkt i BE Hildebrands fotspår, rullande sig i de angelsaxiska mynten. Dolley kallar i sin uppsats – vilken, inom parentes sagt, inte har mycket med Sverige att göra – sin nyssnämnde föregångare för "the young Bror Emil Hilde-

brand". Hur ofta blir inte avlidna stormän inom forskningen helt tanklöst kallade "gamla" av sentida efterföljare. Det är ändå i unga år de insnöade föregångsmännen gjort sina pionjärarbeten. – Ytterligare ett svenskt fynd som här får sin behandling av en tillkallad expert, är Bårarp-fyndet av 1932, särskilt intressant för dansk numismatik. Såsom synnerligen svårbearbetat har det blivit liggande i Kungl. Myntkabinetet, tills på 1970-talet Galster och Jensen börjat ta det i närmare skärskådan. Nu föreligger Jørgen Steen Jensens uttömmande publikation, så skarpsynt genomförd att man nästan ser, hur en hallänning på Sven Grates tid, av rädsla för det gränsfolk som 1153–54 befann sig på krigsfot i Bårarps-trakten, deponerat sin lilla penningpåse i en bergsskrevla. Vi ser väl inte hur man också blev ihjälslagen i fejden. Men får vi tro Sture Bolins teser, måste han ha blivit det.

Resten av boken har uppsatser om medaljer och sedlar, men dessförinnan kommer Lars O Lagerqvists fina avbildning av provavslagen till en planerad myntning av daladukater år 1818. Själva präglingsstamparna, som ju aldrig kom till användning, är försvunna. Man kan kanske tycka att den planerade dukaten med sina grovt strierade kant ser lite klumpig ut. Men då bör man flytta blicken till avbildningen av en reguljär dukat, Lagerqvist fig. 4. Och då ser man att dessa dukater präglades på en så knapp plants att bara det innersta av strieringen kom med på myntbilden.

Till samma tidsskede som föregående artikel hänför sig Kolbjørn Skaares *Carl Johans norske kaste-penge*, till 1800-talet även Torgny Lindgrens utförliga *Hedersbelöning för nit och redlighet i Rikets tjenst*. Ulf Abel, som disputerade på Milles' medaljer, skriver om *Eugen Erhardt – medaljgravör*. Att Erhardt skapade mycket färre präglade medaljer än gjutna framgår inte klart av Abels annars fina och pietetsfulla studie. – Till slut kommer Ernst Nathorst-Böös med en lång redogörelse för turerna kring Wermlandsbankens sedelutgivning. "Well done", måste man säga.

Men för egen del tycker jag att varken sedlar eller medaljer har så mycket med numismatiken att göra.

Numismatiska meddelanden

XXXIV kommer med två längre artiklar om folkvandringstidens solidusmynt och solidusskatter, båda så pass speciella och bemängda med kurvor och tabeller att de får betraktas som aktpublikationer för vilka andra serier än Numismatiska meddelanden vore tänkbara. Härpå följer emellertid två studier över vår medeltids fängslande småbrakteater: Kenneth Jonssons *Översikt över fastlandsmyntningen ca 1180–1250* och Monica Golabiewskis om *1300-talsbrakteater i ett depåfynd från Närke*. I ett tillägg till sin uppsats avbildar och beskriver Jonsson två märkliga brakteatfynd, det ena från Bliidsberg i Västergötland, det andra anonymt, från myntkabinetets gömmor. Bliidsbergfyndets större brakteater visar alla ett framvänt biskopshuvud, enligt Rasmusson (NNÄ 1957–58, s. 265 f) av två stämplor. Den obetydliga variationen i bildframställningarna kan dock förklaras av olika utfall av präglingen, större är den ej. Både Jonsson och Golabiewski utgår med stor noggrannhet från den tidigare forskningen, belyser den på nytt och kompletterar den med nyron. Strålringsbrakteaterna med E, L och S kompletteras med ett par nyfynd som visar W. – Något skrymmande men väldokumenterad och intressant synes Mille Törnbloms uppsats om myntkontroll under vasatiden, *1574 års proberingar*. – Yngve Almer och Ingemar Carlsson går grundligt fram med *Äkta och falska guldklippingar 1587–1626*. När de, med Hildebrand, tror att dubbelriksdalern för Göteborg utgavs först i Gustav Adolfs tid, kan jag inte följa dem. Tilläggas kan att dubbelriksdalern ytterligare behandlats i min uppsats *Myntbilden av Carl IX:s Göteborg* (Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift 1949–50). Karl IX var grundare av det första Göteborg, på Hisingen, Gustav Adolf grundare av det andra Göteborg, vid Otterhällorna. På myntet kallar sig Karl IX stadens PRIMUS FUNDATOR ET CONDITOR, Göteborgs förste grundläggare och upphovsman. Detta kunde, menade Hildebrand, ej sägas om blott ett Göteborg fanns. Den latinska frasen med både FUNDATOR och CONDITOR är språkligt övertydlig. Jag tror att även ordet PRIMUS kan förklaras av detta yviga skrivsätt.

Till den numismatiska filologien hör också Emanuel Svenbergs bidrag *Hur citerades latintexterna på svenska kungamedaljer?*, så mycket mer tacknämligt som både mynt- och medaljserierna i äldre tid endast visste av latinets som inskriftsspråk och Hildebrands medaljverk ej översätter inskrifterna, i varje fall inte så elegant som Berch i *Svenske Herrars och Fruers skådepenningar*.

Numismatiska Meddelanden

har alltså utkommit med två volymer hösten 1983, den trettiofjärde och den trettiofjärde sedan Svenska Numismatiska Föreningens grundande 1873. Bägge erhålles bundna i ett prydligt, grönt helklotband och omfattar 208 resp 232 rikt illustrerade sidor (ISBN 91-85204-07-2 och 08-8). För tryckning står anrika Norstedts Tryckeri i Stockholm. Volymerna erhålles enklast genom att 250 kr + porto 19 = 269 kr insättes på *postgiro 15 00 07-3*, Svenska Numismatiska Föreningen. Detta är *pris för medlemmar* i SNF och i till Nordisk Numismatisk Union anslutna föreningar, dvs. 125 kr per band + porto. Den som önskar endast ett av banden betalar 125 kr + porto 13:25 = 138:25 kr. Glöm inte ange vilken volym det gäller! Inte heller att sätta ut namn och adress.

Priset för icke-medlemmar är 175 kr + porto vid beställning från kansliet. Bokhandelsprissättning är som bekant fri, varför föreningen icke har något att göra med det pris den måste betala, som beställer volymerna genom sin bokhandel.

Den som önskar hämta och betala på kansliet (vard. 10.30 – 13) sparar naturligtvis in portokostanden.

Numismatisk frågesport vid SNF:s julfest 83-12-15

Då endast våra i Stockholm med omnejd bosatta medlemmar kunde delta i julfesten återger vi här frågesportstävlingen. Rätta svar i nästa nr!

Fråga 1:

Vår tidigaste plåtmynt präglades under drottning Kristina på 1640-talet. Mest kända är de stora 10-dalersplåtarna. Dessa är kända från två år. Från ett av nedanstående år är inget ex känt. Vilket år är det?

1. 1644
- X. 1645
2. 1646

Svar:

Fråga 2:

En av de stora rariteterna bland svenska mynt är den s k Gripenhjelmsdukaten som slogs 1695. Den präglades av guld från en svensk gruva. Vilken?

1. Östra Silvberget
- X. Ädelfors
2. Västra Silvberget

Svar:

– Sista bidraget kommer från Finland, välkommet och forskningshistoriskt intressant. Utgångspunkten är tillkomsten av den fina minnesmedaljen för humanitär verksamhet under Vinterkriget, också, minsann, med latinsk text, PRO BENIGNITATE HUMANA.

Harald Wideen

Fråga 6:

En under 1700-talet använd benämning på ett svenskt mynt är "enkel pjäs". Vilket mynt avsågs då?

1. 5 öre SM
- X. 2 öre SM
2. 1 öre SM

Svar:

Fråga 7:

I den svenska serien av jubileumsmynt utgavs år 1959 ett 5 kr mynt. Vad var det som firades?

1. Regeringsformen 150 år
- X. Gustav VI Adolf 70 år
2. Minnet av tvåkammarriksdagens tillkomst

Svar:

Fråga 8:

Under vilken regent slogs nedan avbildade mynt (här visas framsidan)?

1. Erik XIV
- X. Karl IX
2. Johan III

Fråga 9:

Bland svenska besittningsmynt finns endast ett exempel på att mynt (1 daler) slagits med porträtt av annan svensk än regenten. Vem har hedrats med denna ynnest?

1. Magnus Gabriel De la Gardie
- X. Axel Oxenstierna
2. Nicodemus Tessin

Svar:

Fråga 10:

Namnet Suceava (Suczawa) har en speciell klang i svensk mynthistoria. Vad tänker man på då?

1. Omfattande efterprägling av solidi på 1660-talet
- X. Berömd 1600-tals daler, präglad i Riga
2. Hatad 1600-tals guvernör i Riga

Svar:

Fråga 3:

På vissa svenska mynt (se t ex Gustav Vasa dalern 1537) anges i lod hur hög silverhalten är. Hur många lod motsvarar rent silver?

1. 14 lod
- X. 15 lod
2. 16 lod

Svar:

Fråga 4:

Högsta valör hittills på svenska sedlar är 10 000 kronor. När kom vår första sedel av denna valör?

1. 1919
- X. 1929
2. 1939

Svar:

Fråga 5:

En omtalad sedeltyp är de s k Fahnehjelmarna. De utgavs i Finland i samband med krig mot ryssarna. När?

1. 1719–1720
- X. 1788–1790
2. 1808–1809

Svar:

Fråga 11:

I vilket landskap ligger myntorten Ljusnedal?

- 1. Jämtland
- X. Medelpad
- 2. Härjedalen

Svar:

Fråga 12:

Den svenska numismatikens store banbrytare Elias Brenner utger på 1600-talet sitt storverk *Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum* (1:a uppl, provuppl). Vilket år?

- 1. 1681
- X. 1671
- 2. 1691

Svar:

Fråga 13:

Vilken svensk regent hade som sitt valspråk "Land skall med lag byggas"?

- 1. Karl XIV Johan
- X. Karl XV
- 2. Oskar I

Svar:

95-årig SNF-medlem fick "Nit och Redlighet"

Enligt beslut i departementsprotokoll (jordbruksdepartementet, Dnr 1157/82) den 11 juni 1982 tilldelades fd. (sic!) Lantbruksrådet *Miles von Wachenfelt* utmärkelsen *För nit och redlighet i rikets tjänst*, i detta fall medaljalternativet. Leverans skulle ske senast 23 juni enligt beställningen till myntverket inför lantbruksrådet von Wachenfels 95-årsdag den 29 samma månad. Den belönade, som är medlem av Svenska Numismatiska Föreningen sedan 1944 och pensionerades såsom diplomat i London redan 1955, torde därmed vara den äldste officiellt medaljerade i Sverige genom tiderna.

L. P-n

Till ovanstående vill red. dels lägga sina försenade gratulationer, dels förklara notisförfattarens *sic!* Det är nämligen så, att von Wachenfelt erhållit titeln lantbruksråd på livstid, varför departementet begick ett fel genom att tillägga "fd".

FÖRENINGAR

ESKILSTUNA NUMISMATISKA FÖRENING har årsmöte den 29/2 (Rinmansskolan).

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad (utom juli o augusti) på Västanfors Industriens matsal kl 19.00 samt 11/2 årsmöte med auktion, Lindgården, Kyrkvägen 3, 1/4 myntmessa, Lindgården, 27/10 auktion, Lindgården, 17/11 auktion, Avesta, biblioteket.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING. Lokal: Traktören, Köpmansgatan, Göteborg. Kl 19.00 den 13/2, 12/3, 9/4, 14/5. Antiksektionen, 22/2, 21/3, 9/5. Lokal Schackspelets Hus, Haga Kyrkogata 3, Göteborg. Öppet hus: 20/2, 19/3.

HALMSTADS MYNTKLUBB sammanträder den 5/3 och 2/4. Föredrag, auktion. Upplysningar: tel 035/12 96 76.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria måndagen i varje månad (utom juli och augusti) kl 19.00 i SE-banken, Storgatan 17, Kalmar. Upplysningar tel 0480/136 61, 115 84. Auktioner varje gång.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar tel 0150/210 45 el 151 00.

KLARÄLVDALENS MYNTSAMLARE har samlarträff 19/2, 18/3, 8/4, kl 16.00 på Råda strand. Föredrag, frågesport, auktioner m.m. Upplysningar: 0563/407 25.

KRISTIANSTADORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på Hemgården, Norretullsvägen 9. Kristianstad den 17/2, 16/3, 27/4, 18/5, 15/6. Listor och upplysningar gm Ingvar Nilsson 044/713 28.

LUNDS NUMISMATISKA FÖRENING har möte den 8/2, 7/3 (årsmöte), 4/4, 16/5 kl 19.00 i Utbildningshuset, Åkergränden 1, Lund. Upplysningar: tel: 046/14 43 69, 14 10 65.

MYNTKLUBBEN NICOPIA har möten andra måndagen i varje månad på Pensionärsgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping. Upplysningar tel 0155/134 29, 671 54, 128 41. Fastställda dagar: 13/2, 12/3, 9/4, 14/5, 10/9, 8/10, 12/11, 10/12.

NUMISMATISKA FÖRENINGEN ÖRESUND, Helsingborg, har möten den 7/2, 6/3, 3/4, 8/5, 4/9, 2/10, 6/11, 4/12 på Borgen, Karl Krooks gata 17, Helsingborg.

SAMLARKLUBBEN NUMIS, Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar tel 0910/186 80.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB håller möten första onsdagen varje månad under 1984, utom juli och augusti, i Valbo kommunalhus, kl 19.00. Upplysningar tel. 026/13 11 77.

SKARABORGS NUMISMATISKA FÖRENING, Skövde, har möte den 26/2, 18/3 och 15/4 på restaurang Postiljonen (Obs! ny lokal). Upplysningar: tel. 0500/802 44.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING, Malmö har möte 1/3, 29/3, 26/4, 24/5, 27/9, 25/10, 29/11 i IOGT-lokalen, Engelbrektsgratan 20, 2 tr. kl 19.30. Mynten visas i auktionslokalen från 18.30 samt i klubblokalen de två föregående tisdagarna kl. 19-21. Klubblokalen Kungsgatan 38 A, Malmö håller öppet varje tisdag kl 19-21 under september-maj.

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB sammanträder första torsdagen efter den 15 i varje månad kl. 18.30 i Rembostugan, Hedemora. Upplysningar: tel 0226/562 78.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje har möte den 9/2, 8/3, 12/4 i Wendelas rum, biblioteket Luna. Upplysningar: tel. 0755/185 68.

UPPSALA MYNTKLUBB har möte kl. 19.30 på Skandia, Drottninggatan 1 A, den 21/2 (föredrag), 20/3 (årsmöte med föredrag), 17/4 (auktion).

VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion på IOGT logen Standard, Tomasgatan 34, Vetlanda, 24/2, 30/3, 27/4, 31/8, 28/9, 26/10, 30/11. Myntets Dag anordnas på Vetlanda Stadshotell den 11/3. Upplysningar: tel. 0383/158 35 kl 07.00-09.00.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, sammanträder i sparbankslokalen den 13/2, 12/3, 9/4, 14/5. Föredrag o dyl följs av auktion. Upplysningar tel. 0345/112 95.

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING, Växjö har möte 15/2, 7/3, 11/4, 9/5 på Röda Korset, Hovsgatan 11, kl 19.20.

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion den 22/2, 27/3, 24/4, 23/5 på Örebro läns museum. Upplysningar: tel. 019/13 73 54, 13 52 13.

AUKTIONER

1984	
23.2	Stockholms Auktionsverk
17.3	Hirsch Mynthandel AB
7-8.4	B. Ahlström Mynthandel AB
26.4	Stockholms Auktionsverk
7-8.5	Svenska Numismatiska Föreningen (endast medlemmar)
27-28.10	B. Ahlström Mynthandel AB

Utländska auktioner:

Februari

1/ 4	München, Gießener Münzhandlung
8/ 9	London, Spink
14/15	Basel, Münzen-Medaillen AG

Mars

5/ 9	Wien, Dorotheum
14/15	London, Spink

April

4/ 6	München, Hirsch
9/11	München, Gießener Münzhandlung
11/12	London, Spink
16/18	Köln, Kölner Münzkabinett
24/25	München, Lanz
25/26	London, Spink
27/28	Bern, SKA
30	Wien, Dorotheum

Maj

1/ 4	Wien, Dorotheum
2/ 4	Frankfurt, B. Peus
3/ 4	Zürich, Spink
4	Köpenhamn, Hornung
16/18	Beverly Hills, Leu/NFA
30/31	London, Spink

Utformningen av femkronemynten [2]

I Myntkontakt/SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT 1983:3 s. 92 återgav vi två riksdagsmotioner väckta i januari 1983 med förslag om annan utformning av femkronemynten.

I betänkande 1983/84:3 den 18 okto-

ber 1983 uttalade finansutskottet:

"Införandet av nya mynt orsakar erfarenhetsmässigt alltid en viss irritation hos allmänheten. Utskottet vill emellertid frambålla att det nya femkronorsmyntet utformats på ett sådant sätt att förväxlingsmöjligheterna med enkronan skall kunna undvikas. Reaktionen från de synskadades organisationer har också varit positiv till införandet av det nya

Mitt i City
STOCKHOLM
SUNDSVALL

Med stor sortering av

Mynt • Sedlar
Medaljer

Frimärken • Vykort
Aktiebrev • Tillbehör

PEO Mynt
& Frimärken

08-21 12 10
060-11 15 40

MÄSSOR

11.3	VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING. Myntets Dag på Vetlanda stadshotell. Upplysningar: 0383/158 35 kl 07.00-09.00
1.4	FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB. Myntmässa på Lindgården, Kyrkvägen 3. Beställ bord à 50 kr. Upplysningar: tel 0223/116 71.

HÅKAN WESTERLUND

Mynthandel

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

*Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar
före 1930.*

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08/11 08 07

myntet. Det bör även påpekas att en ändring av utformningen av femkronan är förenat med mycket stora kostnader. Utskottet finner det inte påkallat med något initiativ från riksdagen i denna fråga". Utskottet föreslog, att motionerna skulle avslås.

Riksdagen beslöt den 9 november 1983 utan debatt att avslå båda motionerna.

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 18 företag i tio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Samtliga är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen och har skrivit under uppropet mot myntförfälskningar – Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

De nuvarande medlemmarna är:

B. Ahlströms Mynthandel AB
Kungsgatan 26, Box 7662
103 94 Sthlm 7, tel. 08-14 02 20

Yngve Almer Mynthandel
Storgatan 49, Box 2068
700 02 Örebro, tel. 019-13 50 61

Amneklevs Mynthandel
Skolgatan 20, 602 25 Norrköping
tel. 011-10 29 50

Hirsch Mynthandel AB
Malmskillnadsgatan 29
111 57 Sthlm, tel. 08-11 05 56

Karlskrona Mynthandel
Hantverkaregatan 11
371 35 Karlskrona, tel. 0455-813 73

Malmö Mynthandel AB
Kalendegatan 9, 211 35 Malmö
tel. 040-11 65 44

Mattsons Mynthandel
Kungsängsgatan 21 B
753 22 Uppsala, tel. 018-13 05 54

Mynt & Medaljer HB
Sveavägen 96, Box 19507
104 32 Stockholm, tel. 08-34 34 23

Myntet i Malmö
Stora Nygatan 17, 211 37 Malmö
tel. 040-12 99 30

UIF Nordlinds Mynthandel AB
Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 Sthlm, tel. 08-62 62 61

Norrtälje Mynthandel AB
Tullportsgatan 13, Box 4
761 00 Norrtälje, tel. 0176-168 26

Numis Mynt & Frimärkshandel AB
Kaserntorget 6, Box 2332
403 15 Göteborg, tel. 031-13 33 45

J. Pedersen Mynthandel
Skolgatan 24, 502 31 Borås
tel. 033-11 24 96

Peo Mynt & Frimärken AB
Drottninggatan 19, Box 16 245
103 25 Sthlm, tel. 08-21 12 10

Strandbergs Mynt & Frimärkshandel AB
Arsenalsgatan 8, Box 7377
103 91 Sthlm, tel. 08-20 81 20

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 Göteborg
tel. 031-20 81 11

R. Uppgrens Mynthandel
Fågelsångsgatan 5, 252 20 Helsingborg
tel. 042-11 01 01

Håkan Westerlund Mynthandel AB
Vasagatan 42, 111 42 Sthlm
tel. 08-11 08 07

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19507, 104 32 Stockholm, tel. 08-34 34 23

AUKTION

PÅ OPERATERASSEN

DEN SJUTTONDE MARS 1984

MYNT OCH SEDLAR SAMT MEDALJER

Auktionskataloger finns tillgänglig i butiker
från slutet av februari. Eller kan rekvireras genom
insättande av 25:– på vårt Pg 70 26 86-7

HIRSCH

Mynthandel AB

Malmskillnadsg. 29
111 57 Stockholm